

پویایی‌های ساختار نهادی - مأموریتی سیاست‌گذاری علم در جمهوری اسلامی ایران؛ زمینه‌های شکل‌گیری دیپلماسی علم در خاورمیانه

اسماعیل کلانتری^۱

۳۲

چکیده

حل مسئله ساختار سیاست‌گذاری علم در ایران در گروی فهم پویایی‌ها و تحولات آن در بستری زمان‌مند و تاریخی است. بدین ترتیب هدف از این پژوهش تحلیل پویایی‌های ساختار نهادی- مأموریتی سیاست‌گذاری علم در ایران پس از پیروزی انقلاب اسلامی، به ویژه با تأکید بر زمینه‌سازی شکل‌گیری دیپلماسی علم در خاورمیانه است. پارادایم روش‌شناسی این پژوهش، تفسیرگرایی و راهبرد آن مبتنی بر مطالعه موردی اکتشافی است. همچنین داده‌ها بر اساس اسناد و مدارک تاریخی گردآوری شده است. تحلیل تاریخی پویایی‌های ساختار نهادی- مأموریتی سیاست‌گذاری علم در جمهوری اسلامی ایران نشان از وجود سه دوره تاریخی دارد: دوره نخست (۱۳۵۷-۱۳۶۶): تحولات ساختاری نهادی- مأموریتی متأثر از پارادایم فکری انقلاب اسلامی. در این دوره تحولات رخ داده عمدتاً متأثر از شکل‌گیری انقلاب اسلامی و رویکردهای فرهنگی اشاعه یافته در اثر آن است؛ دوره دوم (۱۳۶۶-۱۳۸۲): تحولات ساختاری مأموریتی. در این دوره تقریباً تحول نهادی ویژه‌ای رخ نداده، لیکن تحولات مأموریتی در بعضی نهادهای سیاست‌گذار علم اتفاق افتاده است؛ دوره سوم (۱۳۸۲- تا کنون): تحولات ساختاری نهادی- مأموریتی متأثر از توجه عمیق به نقش علم در پیشرفت کشور. در این دوره با توجه به اهمیت یافتن نقش علم در حل مسائل کشور و بدل شدن آن به موتور محرکه پیشرفت کشور، نهادهای جدیدی توأم با مأموریت‌های نو در ساختار سیاست‌گذاری علم کشور شکل گرفت. به ویژه این موضوع موجب زمینه‌سازی برای شکل‌گیری دیپلماسی علم در خاورمیانه شده است. توجه به این پویایی‌ها و اقتضای تاریخی شکل‌گیری آن‌ها می‌تواند در حل مسئله ساختار سیاست‌گذاری علم در ایران راهگشا باشد.

کلیدواژه‌ها: پویایی‌های ساختاری، ساختار نهادی- مأموریتی، سیاست‌گذاری علم، ایران، دیپلماسی علم، خاورمیانه.

دوره ۹، شماره ۱، پیاپی ۳۲

بهار ۱۴۰۴

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۴/۰۱/۱۸

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۴/۰۳/۲۶

صص: ۳۱۷-۲۷۹

شابا چاپی: ۴۵۶۵-۲۵۸۸

الکترونیکی: ۰۳۸۱-۲۷۱۷

مقدمه

فهم و حل یک مسئلهٔ سیاستی و حکمرانانه در گروهی معنادهی و عمیق‌بخشی آن مسئله در لایه‌های سه‌گانهٔ سیاست‌گذاری است. بدین ترتیب اگرچه درک رفتارها و فرایندهای سیاست‌گذاری و حکمرانی، بسیار مهم است؛ لیکن ساختارهای سیاستی از اهمیت مضاعفی برخوردار است (رحیمی و عیوضی، ۱۴۰۱). تعارض در مأموریت‌ها، موازی‌کاری‌ها و فقدان شفافیت در تقسیم کار و همچنین انحراف عملکرد اجرایی نسبت به تکالیف قانونی در نهادهای سیاست‌گذاری در ساحت‌های مختلف موجب جلب توجه اندیشمندان و پژوهشگران سیاست‌گذاری و حکمرانی به موضوع ساختار سیاست‌گذاری شده است (کریم میان و فلاحتی، ۱۴۰۱؛ کلانتری و همکاران، ۱۴۰۰). به صورت ویژه در حوزهٔ سیاست‌گذاری علم نیز با ظهور مفهوم نظام نوآوری در دههٔ ۱۹۸۰ و تأکید بر نقش نهادها به عنوان جزئی اصلی از این نظام، مطالعه و تحلیل تکامل نهادی مورد توجه پژوهشگران بوده است (Gokhberg & Sokolov, 2017).

از این منظر مسئلهٔ ساختارهای سیاستی، همواره یکی از مسائل مورد توجه اندیشمندان سیاست‌گذاری و حکمرانی بوده است. با این حال پویایی‌های ساختارهای سیاست‌گذاری از مناظر مختلف کمتر مورد توجه پژوهشگران بوده است. اساساً ساختارهای سیاستی در پاسخ به حل مسائل عمومی و به عنوان ابزاری برای حل آنها شکل می‌گیرند؛ لیکن گاهی بدواً و گاهی در گذر زمان و با تغییر مسائل عمومی یا بافتار آنها، خود به یک مسئله تبدیل می‌شوند (سروری، ۱۴۰۱). قفل‌شدگی نهادی که در نظریهٔ اقتصاد تطوری مورد توجه سیاست‌گذاران قرار گرفته (Niosi, 2002) نیز به نوعی ناظر بر اهمیت تحلیل زمان‌مند ساختار نهادی است. لذا از آنجا که ساختار نهادی سیاست‌گذاری و حکمرانی، موضوعی زمان‌مند و در بستر تاریخی معنادار است، بنابراین تحلیل پویایی‌های آن می‌تواند آموزه‌های ارزشمندی برای اندیشمندان و پژوهشگران سیاست‌گذاری و حکمرانی به دنبال داشته باشد. بدین ترتیب در این پژوهش، پژوهشگر به دنبال کشف و تحلیل پویایی‌های ساختار نهادی - مأموریتی سیاست‌گذاری علم در ایران در بازهٔ زمانی پس از پیروزی انقلاب اسلامی است. ایران در این بازهٔ زمانی پیشرفت‌های چشمگیری را در حوزهٔ علم تجربه کرده (UNCTAD, 2016) که پیامد سیاست‌گذاری مؤثر علم بوده است. اگر چه انتقاداتی نیز بر آن وارد می‌شود که بخش جدی‌ای از آن، به ساختار نهادی - مأموریتی سیاست‌گذاری علم در ایران معطوف

است (Kalantari et al., 2022). طبعاً تحلیل پویایی‌های نهادی-مأموریتی سیاست‌گذاری علم در ایران می‌تواند زمینه‌ساز شکل‌گیری دیپلماسی علم در خاورمیانه نیز باشد. بر این مبنا در این مقاله، پس از مرور ادبیات نظری و پیشینه، روش‌شناسی پژوهش تبیین می‌شود. سپس به شکل تفصیلی پویایی‌های ساختار نهادی-مأموریتی سیاست‌گذاری علم پس از پیروزی انقلاب اسلامی روایت می‌شود. در ضمن این روایت تاریخی، پژوهشگر تلاش می‌کند به دسته‌بندی تحلیلی این دوره تاریخی نیز بپردازد و تحولات ساختار نهادی-مأموریتی سیاست‌گذاری علم را مبتنی بر این دسته‌بندی تحلیلی روایت کند. بدین ترتیب نوآوری اصلی این پژوهش، ارائه دسته‌بندی تحلیلی جدیدی از پویایی‌های ساختار نهادی-مأموریتی سیاست‌گذاری علم در ایران پس از انقلاب اسلامی است.

۱. مرور ادبیات

منظور از ساختار نهادی سیاست‌گذاری علم، کلیه سازمان‌هایی است که در گستره ملی مسئولیت تشخیص مسائل، تدوین سیاست‌ها، تصویب آنها و ارزیابی برون‌دادها، پیامدها و آثار آنها را در ساحت‌های مختلف آموزش و پژوهش بر عهده دارند (کلانتری و همکاران، ۱۳۹۸). اگرچه پژوهش‌های مختلفی درباره ساختار نهادی سیاست‌گذاری علم انجام شده، لیکن پویایی‌های ساختار نهادی سیاست‌گذاری علم همچنان به عنوان یک خلأ پژوهشی جدی مغفول مانده است. در مطالعه‌ای با رویکرد حکمرانی شبکه‌ای، تکامل تاریخی سیاست‌گذاری نوآوری در ایران بررسی شده است. در این پژوهش با مطالعه موردی مهم‌ترین سازوکارهای حکمرانی علم، فنآوری و نوآوری کشور به روش نگاشت تاریخی داده‌ها و مبتنی بر مصاحبه با خبرگان و بررسی اسناد و مدارک مرتبط، چهار دوره اصلی در حکمرانی سیاست‌گذاری آن شناسایی شد: دوره نخست از سال ۱۳۶۹ تا ۱۳۸۳ مبتنی بر احساس نیاز به هماهنگی افقی قرار دارد. در این دوره توسعه کمی آموزش عالی به منظور اهرم کردن نیروی انسانی برای توسعه علمی و گسترش پژوهش‌های دانشگاهی مورد توجه بوده است؛ دوره دوم از سال ۱۳۸۳ تا ۱۳۸۷ با تأسیس وزارت علوم، تحقیقات و فنآوری به منظور انسجام و یکپارچگی میان علم و فنآوری و توجه به انجام پژوهش‌های کاربردی و توسعه فنآوری معطوف شده است. همچنین در این دوره در حوزه فنآوری‌های منتخب نیز نهادسازی شده است. دوره سوم در بازه زمانی سال ۱۳۸۷ تا ۱۳۹۱ توأم با تأسیس معاونت علمی و فنآوری ریاست جمهوری، برنامه‌ریزی و پایش یکپارچه سیاست‌گذاری علم،

فناوری و نوآوری در ایران شکل گرفت. سیاست‌های افقی نوآوری همراه با حوزه‌های میان‌رشته‌ای اولویت‌دار در این دوره مورد توجه سیاست‌گذاران علم قرار گرفت. در دوره چهارم که از سال ۱۳۹۱ شروع شده و همچنان ادامه دارد، تمرکز بر اهمیت یادگیری و هوشمندی سیاستی قرار گرفته و نوآوری و به‌کارگیری آن در حوزه‌های مختلف اقتصاد و خلق ثروت مورد توجه بوده است (کریم میان و همکاران، ۱۳۹۸).

در پژوهش دیگری نهادسازی‌های حوزه سیاست‌گذاری علم و فناوری در ایران از زمان پهلوی اول تا دوره جمهوری اسلامی مورد بررسی تاریخی قرار گرفته است. در این پژوهش با بررسی رویکردهای نوسازی و مدرنیزاسیون در دوران پهلوی‌ها و بازتعریف ارزش‌ها و ارزش‌آفرینی‌های مبتنی بر شاخص‌های اسلامی در دوران جمهوری اسلامی و با استفاده از روش تاریخی و گروه کانونی، روند تحولات مورد بررسی قرار گرفته است. مهم‌ترین نتایج این پژوهش عبارتند از: ۱- به ویژه در دوره پهلوی‌ها، نهادسازی‌ها به نوعی تقلید از مدل‌های غربی بوده است؛ ۲- نهادهای موازی و هم‌عرض در دوره پهلوی‌ها، تقریباً وجود نداشته و هر نهاد دارای مأموریت ویژه‌ای بوده است؛ ۳- در دوره جمهوری اسلامی با تغییر ارزش‌های بنیادین حاکمیت و جامعه، نهادهای علمی انقلابی جدید تشکیل شد؛ ۴- وقوع جنگ تحمیلی توجه به بخش علم و فناوری را کند و در مواردی تقریباً متوقف کرد. پس از جنگ نهادسازی‌های متعدد کوچک و بزرگ در قوای سه‌گانه شکل گرفت که پیامد آن موازی‌کاری‌ها و تداخل وظایف بود؛ ۵- در دوران اخیر انتقاداتی راجع به بعضی ساختارهای نهادی سیاست‌گذاری علم، فناوری و نوآوری وارد شده است؛ ۶- این انتقادات به موازی‌کاری‌ها و تداخلات ساختاری در دوران اخیر در برنامه‌ها و اسناد کلان نیز بازتاب داشته است (واعظی و جواهردشتی، ۱۳۹۸).

علاوه بر این دو پژوهش، مطالعات دیگری هم درباره ساختار نهادی سیاست‌گذاری علم در ایران انجام شده است که اهم آنها عبارتند از پژوهش کلانتری و همکاران (۱۴۰۰) با عنوان ارزیابی حسن اجرای سیاست‌های کلان و راهبردی کلان علم و فناوری در ایران مبتنی بر رویکرد شبکه‌سیاستی که در آن به ارزیابی ساختار نهادی سیاست‌گذاری علم و فناوری و تعاملات بین نهادی پرداخته شد. همچنین پژوهش مستظر و همکاران (۱۳۹۸) با عنوان نظریه شبکه‌های سیاستی به عنوان رهیافتی برای تبیین مشکلات ساختار نهادی سیاست‌گذاری علم و فناوری در جمهوری اسلامی ایران که در آن به تبیین مشکلات نهادهای سیاست‌گذار علم و فناوری و روابط بین آنها پرداخته شد. علاوه بر این کلانتری

و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان تدوین سناریوهای گذار به وضعیت بهبودیافته ساختار سیاست‌گذاری علم و فناوری در ایران با تأمل بر ساختار موجود سیاست‌گذاری علم و فناوری در ایران و از طریق روش مصاحبه با خبرگان، دو سناریو را به عنوان وضعیت بهبودیافته ساختار سیاست‌گذاری علم و فناوری در ایران در سه سطح تدوین سیاست‌ها و اولویت‌های ملی، طراحی برنامه‌ها و سیاست‌های اجرایی و ارزشیابی سیاست‌ها پیشنهاد کرده‌اند. همچنین آنکتاد (UNCTAD, 2016) در گزارشی که به بررسی ساختار سیاست‌گذاری علم و فناوری در ایران پرداخته، ساختار نهادی سیاست‌گذاری علم و فناوری را در ایران در چهار سطح نگاشت کرده است: سیاست‌گذاران عالی؛ سیاست‌گذاران اجرایی؛ نهادهای میانجی؛ و دانشگاه‌ها، مؤسسات پژوهشی و فناوری.

در پژوهش دیگری با عنوان نگاشت نهادی ملی در نظام علم و فناوری ایران با استفاده از مدل سیستمی مدل سیستم مانا جهت تحقق اسناد بالادستی که توسط وحیدی منفرد و علی احمدی (۱۳۹۶) انجام شده، تلاش شده نهادهای سیاست‌گذار علم و فناوری با در نظر گرفتن لایه‌های سیاست‌گذاری مطرح در اسناد بالادستی نگاشت شود. بدین ترتیب لایه اول شامل لایه سیاست‌گذاری و در سه سطح سیاست‌گذاری کلان، سیاست‌گذاری برنامه‌ای و سیاست‌گذاری اجرایی؛ لایه دوم شامل لایه نهادهای واسط پیاده‌سازی سیاست‌ها؛ و لایه سوم شامل نهادهای اجرایی علم است. هداوند و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهش دیگری با هدف تحلیل و بررسی فرایند سیاست‌گذاری نظام ملی نوآوری ایران، به نگاشت نهادی و شناسایی عوارض آن پرداخته‌اند. بدین ترتیب در این پژوهش ساختار سیاست‌گذاری علم و فناوری در چهار سطح بررسی می‌شود: ۱- سطح سیاست‌گذاری کلی شامل رهبری و مجمع تشخیص مصلحت نظام؛ ۲- سطح سیاست‌گذاری کلان شامل شورای عالی انقلاب فرهنگی؛ ۳- سطح سیاست‌گذاری اجرایی شامل شورای عالی عتف؛ و ۴- سطح برنامه‌ریزی و اجرا شامل هیئت دولت، سازمان برنامه و بودجه، معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری، وزارت علوم و سایر وزارت‌خانه‌ها و دستگاه‌های اجرایی.

دیپلماسی علم به عنوان یکی از رویکردهای نوین در روابط بین‌الملل، نقش کلیدی‌ای در توسعه همکاری‌های علم و فناوری، کاهش تنش‌ها و تقویت روابط میان کشورها ایفا می‌کند. در خاورمیانه نیز به عنوان منطقه‌ای که همواره با تنش‌های سیاسی و رقابت‌های ژئوپلیتیکی مواجه بوده، بهره‌گیری از دیپلماسی علم می‌تواند بستر و زمینه‌ای برای ایجاد صلح و ثبات پایدار فراهم کند (درشتی،

۱۴۰۳). دیپلماسی علم را می‌توان از ابزارهای مهم دولت‌ها برای افزایش سهم اثرگذاری آنها در تعامل با نظام بین‌المللی قلمداد کرد که به بهره‌گیری از ظرفیت‌های علم و فناوری برای تحقق اهداف سیاست خارجی دولت‌ها و نیز استفاده از قابلیت‌های دیپلماسی برای پیشبرد علم و فناوری گفته می‌شود (Davis & Patman, 2015). دیپلماسی علم به دلیل منافع مستقیم و غیرمستقیم زیادی که در راستای ثروت‌آفرینی و قدرت‌افزایی دارد، سبب توجه و رقابت زیادی در بین دولت‌ها شده و به تنظیم اسناد کلان‌بالادستی به هدف کسب مرجعیت علمی و برخورداری از منافع اقتصادی، وجهه بین‌المللی و اثرگذاری در تنظیم هنجارهای علمی بین‌المللی و منطقه‌ای منجر شده است (Knight, 2014). این رقابت در خاورمیانه بین جمهوری اسلامی ایران و برخی کشورهای دیگر در سال‌های اخیر شدت و فزونی گرفته است (اطهری و محمدی‌پور، ۱۳۹۸).

بدین ترتیب همان‌طور که ملاحظه می‌شود به رغم اینکه پژوهش‌های معدودی درباره ساختار نهادی سیاست‌گذاری علم در ایران انجام شده، لیکن پویایی‌های ساختار نهادی بسیار کم‌تر مورد توجه اندیشمندان قرار گرفته است. با این حال نوآوری این پژوهش، تحلیل پویایی‌های ساختار نهادی - مأموریتی سیاست‌گذاری علم در ایران به روش کیفی و مبتنی بر اسناد تاریخی و ارائه دسته‌بندی جدیدی از این تحولات است. به ویژه تأکید بر نقش پویایی‌های نهادی - مأموریتی ساختار سیاست‌گذاری علم در دوره اخیر بر زمینه‌سازی برای شکل‌گیری دیپلماسی علم در منطقه خاورمیانه در این مقاله مورد توجه پژوهشگر قرار داشته است.

۲. روش‌شناسی

پارادایم فلسفی این پژوهش مبتنی بر تفسیرگرایی است. در پارادایم تفسیری، تلاش می‌شود فهم، ادراک و تفسیر جایگزین پیش‌بینی و کنترل شود (Hom, 1998). بدین ترتیب پارادایم تفسیری بر اهمیت و اولویت تجربه زنده در ادراک تأکید دارد. در این پارادایم، جهان از طریق یک تجربه زنده در برابر ما قرار دارد و می‌تواند از طریق تفسیر، قابل ادراک باشد (Naugle, 1993). همچنین رویکرد منطقی در این پژوهش مبتنی بر استقرا است. در استقرا، پژوهشگر آنچه را می‌تواند با توجه به وضعیت مورد مشاهده، ادراک می‌کند و با رعایت امانت، صدق و ذهن‌خالی از پیش‌داوری، گزارش می‌کند. گزاره‌هایی که این گونه به دست می‌آید، اساس معرفت علمی را مبتنی بر استقرا می‌سازند (Chalmers, 1982).

این پژوهش به لحاظ گردآوری داده‌ها مبتنی بر روش کیفی و شیوه گردآوری داده‌ها، اسناد و مدارک تاریخی است. اسناد هم به صورت تاریخی و هم به صورت معاصر به عنوان یک منبع غنی داده‌ها برای پژوهش‌های اجتماعی به کار می‌روند (Yin, 2011). راهبرد پژوهش، مورد کاوری است که به ساختار نهادی- مأموریتی سیاست‌گذاری علم در ایران پس از انقلاب اسلامی می‌پردازد بدین ترتیب قلمرو زمانی پژوهش از سال ۱۳۵۷ تا کنون و قلمرو مکانی آن، مرزهای جغرافیایی ایران است. بر اساس نوع شناسی بین (Yin, 1994)، این پژوهش از نوع مطالعه موردی اکتشافی است. بدین ترتیب هدف این پژوهش، کشف و تحلیل پویایی‌های ساختار نهادی- مأموریتی سیاست‌گذاری علم در ایران و بر ساخت معانی جدید و بینشی نو درباره نهادها و مأموریت‌های سیاست‌گذاری علم در ایران و پویایی‌های ساختاری آن است. پرسش اصلی در این پژوهش بدین قرار است: «پویایی‌های ساختار نهادی- مأموریتی سیاست‌گذاری علم در ایران پس از انقلاب اسلامی چگونه است؟» بدین منظور پژوهشگر به مرور تاریخی ساختار نهادی- مأموریتی سیاست‌گذاری علم در ایران، پس از انقلاب اسلامی تا کنون، پرداخته است. پژوهشگر تاریخی اغلب، حوادث، وقایع و جزئیات یک پژوهش را به یک کلیت قابل قبول و جامع تبدیل می‌کند. بنابراین ترکیب تعمیم‌ها و نتایج و تعبیر کوچک‌تر به موضوعات اصلی منسجم و مستحکم، می‌انجامد. بدین ترتیب نتایج تئوریک با شواهد واقعی در هم می‌آمیزد و به صورتی استقرایی یافته‌ها را سامان می‌دهد (Neuman, 1997).

حصول اطمینان از دقت و صحت یافته‌ها یکی از مهم‌ترین مسائل هر پژوهشی، از جمله پژوهش کیفی است. متداول‌ترین شاخص‌ها برای ارزیابی پژوهش کیفی عبارتند از (Lincoln and Guba, 1985): اعتماد یا قابلیت اطمینان، اعتبار یا قابل قبول بودن، انتقال پذیری و تأییدپذیری. در ادامه اقدامات انجام شده در این پژوهش متناسب با هر شاخص تبیین می‌شود. اعتبار پژوهش بدین معنی است که فرایند پژوهش به گونه‌ای تدوین شود که نتایج روشن و معین از یافته‌های پژوهش استخراج شود. بدین ترتیب یافته‌های پژوهش با مطلعان کلیدی ساختار نهادی- مأموریتی سیاست‌گذاری علم در ایران مطرح و طی چند مرحله رفت و برگشتی، اصلاحاتی در آنها انجام شد. همچنین تلاش شد اسناد مورد استفاده به دقت راستی‌آزمایی شود. در مواردی که شبهه‌ای درباره اعتبار داده‌ها به وجود می‌آمد، پژوهشگر با چندبُعدی کردن داده‌ها به راستی‌آزمایی داده‌ها اقدام کرده است. اعتماد به معنی انسجام و یکپارچگی نتایج پژوهش است به گونه‌ای که در صورت تکرار پژوهش، نتایج مشابهی حاصل شود. بدین منظور

پژوهشگر باید با مستندسازی داده‌ها، روش‌ها و کلیه تصمیم‌های مربوطه، امکان تکرار فرایند پژوهش را مهیا کند. بدین منظور جستجوی منابع با پیش‌گرفتن پروتکل مشخص و از منابع متقن انجام شد. تأییدپذیری به معنی عینیت و مبین کیفیت پژوهش است. مهم‌ترین روش برای ارتقای تأییدپذیری در پژوهش کیفی، چندجانبه‌نگری است. بدین ترتیب در این پژوهش پژوهشگر تلاش کرد به صرف آنکه مسأله‌ای با سایر یافته‌های پژوهش همخوانی ندارد، از مجموعه یافته‌ها حذف نشود. برای حصول اطمینان از میزان اهمیت یا فقدان اهمیت مسائلی از این دست، پژوهشگر تلاش کرد در جستجوهای بعدی از صحت و سقم آن مسئله اطمینان حاصل کند. انتقال‌پذیری به معنی امکان تعمیم نتایج پژوهش و مبین روایی بیرونی پژوهش است. بدین ترتیب یک چالش اساسی در پژوهش کیفی، امکان تعمیم نتایج پژوهش است. چرا که پژوهشگر تلاش می‌کند با پرهیز از نمونه‌گیری تصادفی، تصویری واقعی، دقیق و مفصل از زمینه مورد پژوهش ارائه کند (Yin, 2009; Corbin and Strauss, 2008). بنابراین تعمیم نتایج پژوهش می‌تواند به پژوهشگر در شناخت بهتر سایر زمینه‌ها کمک کند (Johnson and Christensen, 2012). همانگونه که پیش‌تر نیز بدان اشاره شد، هدف این پژوهش عبارت است از: تحلیل پویایی‌های ساختار نهادی - مأموریتی سیاست‌گذاری علم در ایران پس از انقلاب اسلامی. لذا همانند عمده پژوهش‌های کیفی، هدف ارائه تبیینی مقبول، منطقی و مجاب‌کننده است.

۳. یافته‌ها

در این بخش پویایی‌های ساختار نهادی سیاست‌گذاری علم در جمهوری اسلامی ایران به ترتیب تاریخی ارائه می‌شود. تحلیل پویایی‌ها و تحولات ساختار نهادی سیاست‌گذاری علم پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، مبین وجود سه دوره تحولی است. لذا تحولات مورد نظر به تفکیک در این سه دوره ارائه می‌شود:

۳-۱. دوره نخست - تحولات ساختاری نهادی - مأموریتی سیاست‌گذاری علم متأثر از پارادایم

فکری انقلاب اسلامی (۱۳۵۷-۱۳۶۶)

پیش از پیروزی انقلاب اسلامی در ایران و بر اساس قانون اساسی دوره پهلوی مصوب، ۸ دی ۱۲۸۵، و متمم‌های آن، سلطنت ایران به شخص اعلیحضرت تفویض شده بود. بر اساس اصل بیست و هفتم قانون اساسی، قوه اجرائیه مخصوص پادشاه بود و قوانین و احکام توسط وزرا به نام اعلیحضرت

اجرا می‌شد. همچنین بر اساس همین اصل، اعلیحضرت شاهنشاهی حق انشای قانون را داشت. البته استقرار کلیه قوانین موقوف به عدم مخالفت با موازین شرعی و تصویب مجلس شورای ملی و مجلس سنا و تأیید اعلیحضرت بود. اگرچه بر اساس اصل چهل و پنجم قانون اساسی کلیه قوانین و دستخط‌های پادشاه وقتی اجرا می‌شد که به امضای وزیر مسؤوول می‌رسید؛ لیکن بر اساس اصل چهل و ششم، عزل و نصب وزرا به موجب فرمان پادشاه انجام می‌شد (حسینی، ۱۴۰۴). بنابراین نقش پادشاه در همهٔ ساحت‌های حکمرانی، از جمله حکمرانی علم، نقش اثرگذاری بود. بدین ترتیب اگر چه توسعهٔ مختصر آموزش عمومی و شکل‌گیری مراکز آموزش عالی معدودی تا سال ۱۳۵۷ در ایران رخ داد، لیکن شواهد متعددی مبنی بر سرعت‌گند تحولات حکمرانی علم و انحراف در آن، مورد توجه اندیشمندان قرار گرفته است (Katouzian, 1981). فضای استبدادی حکومت پهلوی، دخالت پادشاه و عوامل او در دانشگاه‌ها، اندیشهٔ افراطی و ابستگی به غرب و نفوذ روشنفکران غرب‌زده به ویژه در مراکز آموزش عالی و دانشگاه‌ها نیز عرصهٔ حکمرانی علم را متأثر کرده بود (منتظر و کلانتری، ۱۳۹۸؛ فرهنگ سدید، ۱۳۹۷). با زوال نظام شاهنشاهی و روی کار آمدن نظام جمهوری اسلامی در ایران، نهاد پادشاه از عرصهٔ حکمرانی حذف شد. با حذف پادشاه از نظام سیاسی، وظایف او نیز از عرصهٔ حکمرانی، از جمله حکمرانی علم منتفی گردید. از سوی دیگر با استقرار نظام جمهوری اسلامی در ایران و بر اساس قانون اساسی نظام جدید، مقام معظم رهبری در رأس نظام سیاسی قرار گرفت که طبعا در عرصهٔ حکمرانی علم نیز دارای نقش خواهد بود. مهم‌ترین وظایف رهبری در عرصهٔ حکمرانی علم، بر اساس بند اول و دوم اصل یکصد و دهم قانون اساسی عبارت است از (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۴ الف): ۱- تعیین سیاست‌های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران (که از مصادیق آن در عرصهٔ حکمرانی علم، ابلاغ سیاست‌های کلی ایجاد تحول در نظام آموزش کشور (خامنه‌ای، ۱۳۹۲) و ابلاغ سیاست‌های کلی علم و فناوری (خامنه‌ای، ۱۳۹۳) است)؛ ۲- نظارت بر حسن اجرای سیاست‌های کلی نظام.

در حوزهٔ تقنین و نظارت، پیش از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، دو مجلس شورای ملی و سنا به ایفای نقش می‌پرداختند. نخستین دورهٔ مجلس شورای ملی در ۱۴ مهر ۱۲۸۵ تشکیل شد. بر اساس آیین‌نامهٔ داخلی مجلس شورای ملی، «کمیسیون معارف، اوقاف و صنایع مستظرفه» به عنوان کمیسیون مرتبط در حوزهٔ حکمرانی علم، به ایفای نقش می‌پرداخت (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۴ ب). بر اساس بند اول اصل ۲۷ و اصل ۳۳ قانون اساسی مشروطه، مجلس شورای ملی به ترتیب

دو مأموریت قانون‌گذاری و نظارت را بر عهده داشتند (حسینی، ۱۴۰۴). این مجلس تا پیش از انقلاب اسلامی در ایران در مجموع ۲۴ دوره تشکیل شد. مهم‌ترین قوانین مجلس شورای ملی در حوزه حکمرانی علم عبارت است از: تصویب «قانون اداری وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه» (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۴، پ)، «قانون اساسی معارف» (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۴، ا)، «قانون راجع به آموزش و پرورش عمومی اجباری و مجانی» (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۴، ا)، «قانون اجازة تأسیس دانشگاه تهران» (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۴، ج)، «قانون تأسیس دانشگاه‌های شهرستان‌ها» (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۴، چ) و قوانین تفکیک وزارت‌خانه‌های آموزش و پرورش و آموزش عالی از وزارت معارف که در بخش مربوط به این دو وزارت‌خانه درباره آن بیشتر توضیح داده خواهد شد. علاوه بر این، مجلس سنا نیز از زمان تشکیل، ۲۰ بهمن ۱۳۲۸، به عنوان مکمل مجلس نمایندگان، به تصویب قوانین می‌پرداخت (بی‌نام، ۱۳۲۹). بر اساس بند اول اصل ۲۷ و اصل ۳۳ قانون اساسی مشروطه، مجلس سنا به ترتیب دو مأموریت قانون‌گذاری و نظارت را بر عهده داشت. این مجلس تا پیش از انقلاب اسلامی، در هفت دوره تشکیل شد. بر اساس اصل چهارم و ششم قانون اساسی ایران، تمام امور، از جمله در ساحت حکمرانی علم، باید به تصویب هر دو مجلس شورای ملی و سنا برسد (حسینی، ۱۴۰۴).

با شکل‌گیری انقلاب اسلامی، مجالس شورای ملی و سنا منحل شد و به دستور رهبر انقلاب، حضرت امام خمینی (ره)، به منظور جبران این خلأ، نهاد جدیدی به عنوان شورای انقلاب اسلامی تشکیل شد (خمینی، ۱۳۵۷). در واقع با زوال نظام شاهنشاهی و طبعاً انحلال مجالس شورای ملی و سنا، شورای انقلاب اسلامی به صورت موقت و تا پیش از تشکیل مجلس، به عنوان نهاد قانون‌گذار در عرصه حکمرانی به ایفای نقش می‌پرداخت.

پیش از وقوع انقلاب اسلامی در ایران و با توسعه دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی و افزایش فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی آنها، در ۲۷ بهمن ۱۳۴۶ قانون تأسیس وزارت علوم و آموزش عالی تصویب شد. بر اساس این قانون کلیه امور مربوط به دانشگاه‌ها، دانشکده‌ها و مؤسسات آموزش عالی از سایر دستگاه‌های اجرایی، به ویژه وزارت آموزش و پرورش جدا شد و بر عهده این وزارت‌خانه قرار گرفت. بدین ترتیب این وزارت‌خانه متولی ۸ مأموریت در حوزه آموزش عالی شد (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۴، ح):

الف- تعیین هدف‌های علمی و تحقیقاتی و آموزشی و تهیه و تنظیم برنامه‌های مربوط به علوم و پژوهش‌های علمی و آموزش عالی با توجه به نیازمندی‌های کشور؛

ب- تعیین خط مشی آموزشی کشور و تمرکز برنامه‌ریزی در امر آموزش ملی و تنظیم طرح‌های کلی و اساسی آموزشی در کلیه سطوح و رشته‌های تعلیماتی و هماهنگ ساختن آنها با یکدیگر در مورد طرح‌های مربوط به تعلیمات در سطوح ابتدایی و متوسطه، وزارت علوم و آموزش عالی هدف مذکور را با همکاری وزارت آموزش و پرورش و در مورد طرح‌های مربوط به مسائل فرهنگ و هنر با همکاری وزارت فرهنگ و هنر تأمین خواهد کرد.

پ- نظارت بر امور دانشگاه‌ها و دانشکده‌ها و مؤسسات آموزش عالی و صدور اجازه تأسیس یا توسعه آنها و هم چنین جلوگیری از ادامه فعالیت و یا لغو اجازه در صورت عدم رعایت مقررات به موجب آیین‌نامه. در مورد تأسیس مؤسسات آموزش عالی هنری وزارت علوم و آموزش عالی و وزارت فرهنگ و هنر با توجه به مفاد قانون شورای عالی فرهنگ و هنر و مفاد این قانون طبق آیین‌نامه‌ای که به پیشنهاد وزارت علوم و آموزش عالی و وزارت فرهنگ و هنر به تصویب هیأت وزیران خواهد رسید عمل خواهند کرد. وزیر علوم و آموزش عالی عضو شورای عالی فرهنگ و هنر خواهد بود.

ت- تعیین خط مشی کلی در مورد اعزام دانشجویان به خارج از کشور و اداره امور مربوط به آنان در مراحل اعزام و تحصیل و بازگشت با همکاری وزارت امور خارجه و وزارت کار و امور اجتماعی.

ث- اهتمام در توسعه پژوهش‌های علمی در سراسر کشور و تشویق و ارشاد پژوهش‌های جمعی و فردی.

ج- بسط و توسعه و ترویج علوم و فنون در شئون مختلف کشور.

چ- ایجاد یا تجهیز و توسعه مراکز تحقیقاتی و علمی مورد نیاز و نظارت بر کلیه مراکز تحقیقاتی و علمی کشور.

ح- بررسی و هماهنگ ساختن طرح‌های تحقیقاتی وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی و مراکز تحقیقاتی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی و تجویز ادامه یا تعطیل برنامه‌های تحقیقاتی وابسته به دولت. طرح‌های تحقیقاتی طرح‌هایی است که هدف آنها به دست آوردن اطلاعات نو در زمینه‌های علوم و فنون است. پس از انقلاب در ۱۷ اسفند ۱۳۵۷ بر اساس مصوبه شورای انقلاب اسلامی، وزارت علوم و آموزش عالی و وزارت فرهنگ و هنر با یکدیگر ادغام شدند و وزارت فرهنگ و آموزش عالی تشکیل شد. در این

ادغام، تغییری در مأموریت وزارت‌خانه جدید با دو وزارت‌خانه پیشین رخ نداد و این تغییر صرفاً به منظور صرفه‌جویی در مصرف اعتبارات و کاهش دیوان‌سالاری و اتخاذ سیاست‌های اساسی و انجام اقدامات قاطع در جهت اهداف انقلاب اسلامی انجام شد (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۴خ).
پیش از انقلاب اسلامی و در تاریخ ۱۷ آذر ۱۳۴۳ بر اساس قانون تفکیک وزارت فرهنگ، شورای عالی آموزش و پرورش به منظور پیشرفت امور محول، درون وزارت آموزش و پرورش تشکیل شد. در واقع این شورا جایگزین شورای فرهنگ شد (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۴د).
پیش از شورای فرهنگ نیز، شورای عالی معارف؛ پیش از آن شورای معارف و پیشتر از آن انجمن معارف عهده‌دار این مأموریت بودند. البته فعالیت شورای عالی آموزش و پرورش از سال ۱۳۵۵ تا ۱۳۵۸ متوقف بوده است (روحبخش، ۱۳۹۸). بدین ترتیب هنگام پیروزی انقلاب اسلامی، این شورا نقشی در حکمرانی علم نداشته است.

نظر به ضرورت انقلاب فرهنگی برای استقرار نظام جمهوری اسلامی و مأموریت آموزش و پرورش مبنی بر رشد و خودکفایی و بهسازی جامعه و ضرورت برقراری ضوابط آموزشی برای توسعه علوم و فنون و اصلاحات تربیتی بر مبنای اعتقادات دینی و نیز تأمین استقلال و آزادی و بنابر ضرورت مشارکت عمومی فرهنگیان، مربیان و صاحب‌نظران در امر تعلیم و تربیت کشور، در ۲۷ بهمن ۱۳۵۸ شورای عالی آموزش و پرورش با مصوبه شورای انقلاب اسلامی تشکیل شد. شورای عالی آموزش و پرورش وابسته به وزارت آموزش و پرورش است و بر اساس ماده ۶ قانون تشکیل آن، دارای ۱۷ وظیفه و مأموریت است (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۴د):

- ۱- تعیین خط مشی کلی آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران طبق قانون اساسی کشور با رعایت قوانین موضوعه کشور.
- ۲- بررسی و تصویب هدفها و نظام آموزش و پرورش بر اساس خط مشی کلی آموزش و پرورش کشور.
- ۳- بررسی و تصویب برنامه‌های درسی و تربیتی کلیه مؤسسات آموزشی کشور که در حوزه وزارت آموزش و پرورش قرار دارد.
- ۴- بررسی طرح‌ها و لوایح قانونی مربوط به آموزش و پرورش قبل از طرح در مجلس شورای ملی.
- ۵- تأیید انطباق مطالب کتابهای درسی با برنامه‌های مصوب شورا.
- ۶- بررسی و تصویب اساسنامه هر نوع مؤسسه تعلیماتی جدید.

- ۷- بررسی و تصویب مقررات اجرایی و انضباطی مدارس.
- ۸- تصویب آیین‌نامه‌ها و مقررات امتحانات مدارس.
- ۹- بررسی و تصویب نظام ارزشیابی آموزش و پرورش کشور.
- ۱۰- تصویب آیین‌نامه رسیدگی و ارزشیابی مدارک تحصیلی صادره از مدارس کشورهای خارجی تا پایان دوره متوسطه.
- ۱۱- بررسی و تصویب مقررات و اصول لازم برای گزینش و تربیت و استخدام معلمان به تناسب احتیاجات در مراحل تحصیلی در تمام سطح کشور.
- ۱۲- بررسی و تصویب طرحهای توسعه در داخل رشته‌های مختلف تحصیلی بر اساس احتیاجات نیروی انسانی و با توجه به امکانات کشور.
- ۱۳- تهیه و بررسی و تصویب طرحهای لازم برای بسیج و مشارکت مردم در امر آموزش و پرورش.
- ۱۴- ارائه ضوابط لازم در مورد مطبوعات و رسانه‌های گروهی کشور از نظر تربیتی و رعایت مصالح ملی و اسلامی و نظارت در اجرای این ضوابط با سازمان‌های ذیربط.
- ۱۵- پیشنهاد اعطای نشان و مدال و تصویب آیین‌نامه مربوط.
- ۱۶- تصویب آیین‌نامه داخلی شورای عالی و آیین‌نامه‌های مربوط به شوراهای منطقه‌ای آموزش و پرورش و شوراهای فرهنگی محلی و شوراهای مدارس.
- ۱۷- بررسی و تصویب مقررات مربوط به انتخاب و اعزام محصلین به خارج از کشور به تناسب احتیاجات علمی و فنی تا پایان دوره دوم متوسطه.
- بر اساس قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، مصوب ۱۰ فروردین ۱۳۵۸، مجلس شورای اسلامی از نمایندگان مستقیم مردم تشکیل شده است و دو مأموریت اصلی ۱- قانون‌گذاری؛ و ۲- نظارت را بر عهده دارد (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۴). همان طور که پیشتر بیان شد با سرنگونی حکومت پهلوی، و تا پیش از برقراری اولین دوره مجلس شورای اسلامی، شورای انقلاب اسلامی مسئولیت قانون‌گذاری را بر عهده داشت. با تشکیل اولین دوره مجلس شورای اسلامی در ۷ خرداد ۱۳۵۹، شورای انقلاب اسلامی نیز در ۲۹ تیر ۱۳۵۹ منحل شد (فوزی، ۱۳۹۹).
- در ۲۳ خرداد ۱۳۵۹ حضرت امام خمینی (ره) در پیامی، نهادی را به نام ستاد انقلاب فرهنگی، در عرصه حکمرانی علم تشکیل دادند. مأموریت اصلی این نهاد: ۱- برنامه‌ریزی رشته‌های مختلف، ۲-

سیاست‌گذاری فرهنگی آینده دانشگاه‌ها بر اساس فرهنگ اسلامی، ۳- انتخاب و آماده‌سازی اساتید شایسته متعهد و آگاه، ۴- سایر امور مربوط به انقلاب آموزشی اسلامی و ۵- رسیدگی به دبیرستان‌ها و سایر مراکز آموزش آموزش و پرورش قرار داده شد (خمينی، ۱۳۵۹). ستاد انقلاب فرهنگی در ۱۹ آذر ۱۳۶۳ به شورای عالی انقلاب فرهنگی تغییر نام داد.

پیش از انقلاب و بر اساس مصوبه هیئت وزیران مورخ ۳ آبان ۱۳۴۳، امور آموزش کارگری مرکز کارآموزی کرج وابسته به وزارت اقتصاد به وزارت کار و امور اجتماعی واگذار و بدین ترتیب اداره کل تعلیمات حرفه‌ای در این وزارتخانه تشکیل شد. پس از این تاریخ مراکز آموزش حرفه‌ای متعددی ذیل این اداره کل شکل گرفت و وزارت کار متولی نقش آموزش حرفه‌ای در عرصه حکمرانی علم شد (کمالی، ۱۳۸۰). پس از انقلاب اسلامی و در ۱۵ تیر ۱۳۵۹ با مصوبه شورای انقلاب اسلامی، اداره کل تعلیمات حرفه‌ای با انجام تغییراتی، به سازمان آموزش فنی و نیروی انسانی ذیل وزارت کار و امور اجتماعی تغییر کرد (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۴). دو سال بعد، این سازمان با مصوبه هیئت وزیران در مورخ ۷ بهمن ۱۳۶۰ به سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای تغییر نام داد (سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای، ۱۴۰۴). علاوه بر این اساسنامه جدید این سازمان در ۲۱ بهمن ۱۴۰۲ توسط مجلس شورای اسلامی شد. این تغییر با توجه به اینکه به لحاظ زمانی در دوره سوم پویایی‌های ساختار نهادی قرار می‌گیرد، در آن دوره بررسی می‌شود.

در تاریخ ۱۶ مرداد ۱۳۵۹ و بر اساس مصوبه ستاد انقلاب فرهنگی، سازمان جهاد دانشگاهی به منظور تحقق بخشیدن به اهداف انقلاب فرهنگی، به عنوان یک نهاد انقلابی و برخاسته از انقلاب فرهنگی تأسیس شد. مأموریت اصلی جهاد دانشگاهی بازسازی و بهبود فضای علمی، فرهنگی و اجتماعی دانشگاه‌ها بود. در سال‌های بعد مأموریت این نهاد تغییراتی کرد که چون به لحاظ تاریخی در برهه زمانی ثبات ساختاری قرار می‌گیرد، در دوره دوم به آن پرداخته می‌شود.

در تاریخ ۹ مهر ۱۳۶۴ و بر اساس مصوبه مجلس شورای اسلامی، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی تشکیل شد. این وزارتخانه علاوه بر مأموریت در حوزه سلامت عمومی، دو مأموریت ۱- آموزش پزشکی و ۲- پژوهش در حوزه سلامت را نیز عهده‌دار شد (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۴). بدین ترتیب بخش مرتبط با آموزش و پژوهش پزشکی از وزارت فرهنگ و آموزش عالی به این وزارتخانه تفویض شد. لذا این نهاد نیز در عرصه حکمرانی علم متولی نقش شد.

شایان ذکر است با تشکیل این وزارتخانه، وزارت بهداشتی و بهزیستی نیز منحل و کلیه مأموریت‌های آن به این وزارتخانه منتقل شد. لیکن آنچه در قلمروی موضوعی این پژوهش (حکمرانی علم) است، تفکیک بخشی از آموزش و پژوهش دانشگاهی (یعنی بخش مرتبط با سلامت) از وزارت فرهنگ و آموزش عالی به این نهاد تازه تأسیس است.

همچنین در تاریخ ۱۷ بهمن ۱۳۶۶ بر اساس نامه حضرت امام خمینی (ره) نهادی به عنوان مجمع تشخیص مصلحت نظام تشکیل شد (خمینی، ۱۳۶۶). بر اساس اصل یکصد و دهم و یکصد و دوازدهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، مجمع تشخیص مصلحت نظام دو مأموریت در عرصه حکمرانی علم در ایران بر عهده دارد: ۱- مشورت به رهبر معظم انقلاب برای تعیین سیاست‌های کلی نظام؛ ۲- حل اختلاف بین مجلس شورای اسلامی و شورای نگهبان (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۴ اس). بدین ترتیب عمده پویایی‌های ساختار نهادی سیاست‌گذاری علم و فناوری در این دوره، متأثر از پیروزی انقلاب اسلامی است. لذا با تغییرات بنیادین نهادی و صبغه عمیق فرهنگی توأم است.

۲-۳. دوره دوم- تحولات ساختار مأموریتی سیاست‌گذاری علم (۱۳۶۶-۱۳۸۲)

پیش از انقلاب اسلامی وزارت آموزش و پرورش در ایران در تاریخ ۱۷ آذر ۱۳۴۳ با تفکیک از وزارت فرهنگ تشکیل شد (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۴ د). البته تا پیش از این، مأموریت آموزش عمومی بر عهده وزارت فرهنگ و پیش از آن بر عهده وزارت معارف، اوقاف و صنایع مستظرفه و پیش از آن بر عهده وزارت علوم بوده است. این وزارتخانه‌ها به تدریج در طی تاریخ، تحولاتی داشته‌اند؛ لیکن وزارت آموزش و پرورش پس از تأسیس، تا زمان انقلاب اسلامی به عنوان تنها وزارت متولی امر آموزش عمومی باقی مانده است (نصیری، ۱۳۸۷؛ بیگدلو و شهیدانی، ۱۳۹۶). بر اساس قانون، اداره تعلیم عمومی وزارت آموزش و پرورش، ۹ مأموریت در حوزه آموزش عمومی بر عهده داشت (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۴ ش).

در ۲۵ بهمن ۱۳۶۶ قانون جدید وزارت آموزش و پرورش تصویب شد. بر اساس قانون جدید، وزارت آموزش و پرورش همچنان متولی آموزش عمومی باقی ماند؛ لیکن مأموریت‌های این وزارت-خانه از ۹ مأموریت در قانون قبلی (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۴ ش) به ۲۷ مأموریت اضافه شد (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۴ ص):

1 Ministry of Health and Welfare (MHW)

- ۱- تشکیل شورای عالی آموزش و پرورش بر اساس قانون مصوب ۵۸،۱۱،۲۷ و اصلاحیه‌های آن.
- ۲- قانون تشکیل شورای منطقه‌ای و حدود وظایف و اختیارات آن به تصویب مجلس شورای اسلامی خواهد رسید.
- ۳- تهیه و تدوین مقررات و تنظیم لوایح مربوط به وظایف محوله.
- ۴- تهیه و پیشنهاد برنامه‌های میان مدت و بلند مدت در جهت تأمین اهداف و آموزش و پرورش.
- ۵- همکاری با وزارتین فرهنگ و آموزش عالی و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و سایر دستگاه‌هایی که به نحوی در امر آموزش دخالت دارند جهت هماهنگ نمودن آموزش‌ها در چهارچوب نظام آموزشی کشور.
- ۶- تأمین و تدارک نیازمندیهای آموزشی و پرورشی.
- ۷- تألیف و طبع و توزیع کتب درسی و نشریات کمک آموزشی بر اساس برنامه‌ریزی‌های زمان بندی شده در چهارچوب نظام آموزشی با رعایت اصل ۱۵ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و با رعایت بافت متناسب زندگی روستایی، عشایری و شهری.
- ۸- زیر پوشش قرار دادن کلیه کودکان لازم‌التعلیم و تقویت نهضت سوادآموزی.
- ۹- آموزش مستمر معلمان و کارکنان وزارت به منظور ارتقاء سطح توانایی شغلی آنان.
- ۱۰- جذب و انتخاب افراد صالح برای تعلیم و تربیت از طریق گزینش.
- ۱۱- تأمین نیاز نیروی انسانی آموزشی و پرورشی وزارت از طریق ایجاد دانشسراها و مراکز تربیت معلم و آموزشگاه‌های فنی و حرفه‌ای.
- ۱۲- توسعه و تعمیم تربیت بدنی به ویژه مربوط به فنون نظامی در سطح مدارس و مراکز آموزشی وابسته به وزارت با هماهنگی دستگاه‌های ذیربط.
- ۱۳- انجام اقدامات لازم به منظور تأمین، حفظ و ارتقاء سلامت جسمی، روانی و اجتماعی دانش‌آموزان کشور با همکاری وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی.
- ۱۴- صدور اجازه تأسیس و نظارت مستمر بر مدارس وابسته به مردم و دیگر دستگاه‌های اجرایی و آموزشگاه‌های آزاد.
- ۱۵- ایجاد و اداره مدارس ایرانیان مقیم خارج از کشور با هماهنگی وزارت امور خارج.
- ۱۶- نظارت بر اجرای صحیح و دقیق کلیه آیین‌نامه‌ها و سنجش و ارزیابی نتایج حاصله از برنامه‌ها.

- ۱۷- برقراری ارتباط با مؤسسات بین‌المللی و مؤسسات سایر کشورها در زمینه مسائل آموزش و پرورش با هماهنگی وزارت امور خارجه در چهارچوب سیاست‌های کلی کشور.
- ۱۸- تأسیس مراکز فنی و حرفه‌ای در جهت تأمین اهداف این قانون.
- ۱۹- بکارگیری امکانات ویژه و انجام اقدامات لازم در زمینه تعلیم و تربیت فرزندان شهدا و مفقودین و اسراء با همکاری و هماهنگی بنیاد شهیدانقلاب اسلامی.
- ۲۰- همکاری و هماهنگی با دستگاه‌های ذیربط نسبت به ارتقاء سطح آموزش علمی و عملی محصلین و مدرسین فنی و حرفه‌ای.
- ۲۱- ایجاد شرایط و امکانات مناسب به منظور ارائه آموزش‌های نظامی در آموزشگاه‌ها.
- ۲۲- تأمین آموزش و پرورش رایگان برای همه ملت تا پایان دوره متوسطه.
- ۲۳- وزارت موظف است از طریق ایجاد و تقویت مدارس استثنایی نیاز افراد عقب‌مانده را تأمین کند.
- ۲۴- توجه لازم به هنر و تلطیف ذوق و عواطف دانش‌آموزان و پرورش خلاقیت‌های هنری آنان و نیز استفاده از هنر در فعالیت‌های آموزشی و تربیتی.
- ۲۵- اهتمام بیشتر جهت تعلیم و تربیت دانش‌آموزان بی‌سرپرست بی‌بضاعت و یا دانش‌آموزانی که اولیاء آنها فاقد صلاحیت سرپرستی باشند با همکاری دستگاه‌های ذیربط.
- ۲۶- ارتباط مستمر با اولیاء دانش‌آموزان و استمداد از آنها در تعلیم و تربیت با توجه به نقش عظیم خانواده در این امر خطیر.
- ۲۷- برنامه‌ریزی و اجرای برنامه‌های جاذب و متنوع به منظور استفاده مفید و سازنده از اوقات فراغت دانش‌آموزان در محدوده اعتبارات مصوب دستگاه‌های اجرایی ذیربط و با استفاده از کمک‌های مردمی.
- شورای عالی انقلاب فرهنگی در تاریخ ۱۴ بهمن ۱۳۷۰ تغییراتی را در اساسنامه جهاد دانشگاهی ایجاد کرد. بدین ترتیب جهاد دانشگاهی که پیشتر متولی بازسازی و بهبود فضای علمی، فرهنگی و اجتماعی دانشگاه‌ها بود، متولی ۸ مأموریت کلی در عرصه حکمرانی علم در ایران شد (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۴ض):
- ۱- تبلیغ و ترویج فرهنگ و هنر اسلامی و برنامه‌ریزی فرهنگی و تربیتی و ایجاد آمادگی فکری و مکتبی در قشر جوان به خصوص دانش‌آموزان دبیرستانی و دانشجویان به منظور مقابله با غربزدگی و انحرافات فرهنگی در چهارچوب سیاست‌های فرهنگی کشور.

- ۲- ایجاد تشکیلات مناسب به منظور تألیف، ترجمه و انتشار کتب، نشریات نتایج تحقیقات و مقالات علمی، فرهنگی و تولید مواد کمک آموزشی.
 - ۳- انجام دادن تحقیقات توسعه‌ای و کاربردی.
 - ۴- پی‌گیری طرح‌های تحقیقاتی جهاد تا پایان مرحله نیمه صنعتی و صنعتی.
 - ۵- ارائه خدمات علمی فنی در زمینه مختلف و مورد نیاز جامعه.
 - ۶- حمایت، تشویق و جذب دانشجویان و پژوهشگران جوان و مستعد و برنامه‌ریزی و ایجاد شرایط و امکانات لازم به منظور فراهم آوردن زمینه‌فعالیت‌های علمی و پژوهشی آنان بر مبنای شناخت مشکلات واقعی و نیازهای تخصصی جامعه.
 - ۷- اجرای دوره‌های رسمی آموزش‌های علمی - کاربردی مطابق ضوابط و مقررات آموزش عالی کشور.
 - ۸- ایجاد تشکیلات آموزشی و تحقیقاتی مطرح شده در بندهای این ماده بر اساس قوانین و مقررات آموزش عالی.
- در ۲۰ آبان ۱۳۷۶ قانون جایگاه، اهداف و وظایف شورای عالی انقلاب فرهنگی به تصویب رسید. بر این اساس شورای عالی انقلاب فرهنگی متولی ۲۸ مأموریت در حوزه حکمرانی علم گردید (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۴ط):
- ۱- تدوین اصول سیاست فرهنگی نظام جمهوری اسلامی ایران و تعیین اهداف و خط مشی‌های آموزشی، پژوهشی، فرهنگی و اجتماعی کشور.
 - ۲- تجزیه و تحلیل شرایط و جریانات فرهنگی جهان و تبیین تأثیر کانونها و ابزارهای مهم در این زمینه و اتخاذ تدابیر مناسب.
 - ۳- بررسی و تحلیل شرایط و جریانات فرهنگی، ارزشی و اجتماعی جامعه به منظور تعیین نقاط قوت و ضعف و ارائه راه‌حلهای مناسب.
 - ۴- بررسی الگوهای توسعه و تحلیل آثار و پیامدهای فرهنگی سیاستها و برنامه‌های توسعه سیاسی، اقتصادی و اجتماعی کشور و ارائه پیشنهادهاى اصلاحی به مراجع ذی ربط.
 - ۵- تبیین و تعیین شاخصهای کمی و کیفی برای ارزیابی وضع فرهنگی کشور.
 - ۶- بررسی و ارزیابی وضع فرهنگ، آموزش و تحقیقات کشور.
 - ۷- تدوین و تصویب سیاستهای اساسی تبلیغات کشور.

- ۸- تهیه و تدوین مبانی و شاخصهای دانشگاه متناسب با نظام اسلامی و طراحی راهکارهای تحقق آن.
- ۹- تعیین سیاستهای نظام آموزشی و پرورشی و آموزش عالی کشور.
- ۱۰- تهیه و تصویب طرحهای مناسب در جهت تقویت و ارتقاء تبلیغات دینی و حمایت از فعالیتهای مردمی بویژه احیا و عمران مساجد.
- ۱۱- تهیه تصویب طرحهای راهبردی و کاربردی برای ایجاد مناسبات سالم و سازنده اجتماعی و اصلاح ناهنجاریها.
- ۱۲- تهیه و تصویب سیاستها و طرحهای لازم برای رشد و تقویت باورها و گرایشهای دینی، معنوی و فرهنگی در جامعه و گسترش فرهنگ عفاف.
- ۱۳- سیاستگذاری و تصویب طرحهای مناسب برای گسترش روحیه تعهد و احساس مسئولیت فرهنگی در جامعه و تشویق مردم به مشارکت در صحنه‌های مختلف فرهنگی، سیاسی و انقلابی.
- ۱۴- شناخت نیازهای فکری و معرفتی ضروری و تهیه طرحهای لازم برای فعالیت اندیشمندان و به کارگیری امکانات پژوهشی حوزه و دانشگاه برای پاسخگویی به آن نیازها.
- ۱۵- تهیه و تصویب طرحهای مناسب برای شناسایی و معرفی مظاهر، مجاری و شیوه‌های هجوم فرهنگی دشمنان به مبانی اندیشه، فرهنگ و ارزشهای اسلامی و انقلابی و طراحی راهبردها و تدابیر لازم برای دفع آن.
- ۱۶- برنامه ریزی و تهیه طرحهای خاص برای شناسایی، جذب و تعالی فکری نخبگان و تربیت و پرورش علمی و معنوی استعدادهای درخشان و بهره‌گیری از تواناییها و ابتکارات و خلاقیت‌های آنان.
- ۱۷- تهیه و تصویب برنامه‌ها و طرحهای همکاری حوزه و دانشگاه در زمینه‌های علمی، آموزشی و پژوهشی.
- ۱۸- طراحی سیاستهای مناسب برای اصلاح نگرش جامعه نسبت به شأن و منزلت زن (براساس تعالیم عالییه اسلام) و تدوین برنامه‌های کارآمد به منظور تحکیم بنیان خانواده و ارائه الگوی زن مسلمان.
- ۱۹- سیاستگذاری تدوین کتب درسی و تعیین ضوابط نشر کتاب و تولیدات هنری و فرهنگی.
- ۲۰- سیاستگذاری و ساماندهی نظام اطلاع رسانی کشور و نحوه نظارت بر آن.
- ۲۱- تهیه و تصویب اصول فرهنگی سیاست‌های سیاحتی و زیارتی.
- ۲۲- تصویب اصول کلی و سیاستهای توسعه روابط علمی، پژوهشی و فرهنگی با کشورهای دیگر.

۲۳- موضع‌گیری در سطح بین‌المللی نسبت به تحریفات فرهنگی علیه اسلام و جمهوری اسلامی ایران.
 ۲۴- تصویب ضوابط تأسیس مؤسسات و مراکز علمی، فرهنگی، تحقیقاتی، فرهنگستانها، دانشگاهها و مراکز آموزش عالی و تصویب اساسنامه هر یک و تجدید نظر در اساسنامه‌های مؤسسات مشابه عنداللزوم.
 ۲۵- تصویب ضوابط کلی گزینش مدیران، استادان، معلمان، و دانشجویان، دانشگاهها و مراکز تحقیقاتی و فرهنگی و مدارس کشور و تعیین مرجع برای گزینش آنان.
 ۲۶- سیاست‌گذاری به منظور ریشه کن کردن بیسوادی.

۲۷- تعیین مرجع برای طرح، تدوین و تصویب برنامه‌های فرهنگی، پژوهشی، آموزشی، علمی و تحقیقاتی.
 ۲۸- نظارت و پی‌گیری مستمر بر اجرای مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی و ارزیابی نتایج و حمایت از اجرای آنها و نیز نظارت بر عدم مغایرت طرحها و برنامه‌های آموزشی، پژوهشی و فرهنگی به اجرا درآمد توسط وزارت خانه‌ها، مؤسسات و سازمانها با اصول سیاست‌ها و خط مشی‌های مصوب فرهنگی کشور.

بدین ترتیب در این دوره نهاد جدیدی به ساختار سیاست‌گذاری علم اضافه نشد و صرفاً ساختار بعضی نهادهای سیاست‌گذار با افزودن مأموریت‌های جدید، به روز شد.

۳-۳. دوره سوم - تحولات ساختار نهادی - مأموریتی سیاست‌گذاری علم متأثر از توجه عمیق به نقش علم در پیشرفت ملی (۱۳۸۲- تا کنون)

در تاریخ ۷ مرداد ۱۳۸۲ صندوق حمایت از پژوهشگران با هدف ارائه کمک‌ها و خدمات حمایتی مادی و معنوی به پژوهشگران ایرانی اعم از حقیقی و حقوقی برای شکوفایی امور تحقیقاتی در راستای تولید علم و فناوری و بهره‌مند شدن مردم از نتایج آنها تأسیس شد (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۴ظ).

در تاریخ ۱۸ مرداد ۱۳۸۳ وزارت فرهنگ و آموزش عالی منحل و وزارت علوم، تحقیقات و فناوری جایگزین آن شد. بر این اساس، این وزارت‌خانه در سه زمینه: ۱- انسجام امور اجرایی و سیاست‌گذاری نظام علمی و امور تحقیقات و فناوری؛ ۲- اداره امور دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی تحت پوشش وزارت علوم، تحقیقات و فناوری؛ و ۳- سایر موارد، در مجموع ۳۸ مأموریت را در عرصه حکمرانی علم ایران بر عهده گرفت (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۴ع):

الف- در زمینه انسجام امور اجرایی و سیاست‌گذاری نظام علمی و امور تحقیقات و فناوری:

- ۱- شناسایی مزیت‌های نسبی، قابلیت‌ها، استعدادها و نیازهای پژوهش و فناوری کشور بر مبنای آینده‌نگری و آینده‌پژوهی و معرفی آن به واحدهای تولیدی، تحقیقاتی، دانشگاهها و مراکز آموزشی و تحقیقاتی جهت بهره‌برداری.
 - ۲- بررسی اولویت‌های راهبردی تحقیقات و فناوری با همکاری یا پیشنهاد دستگاههای اجرایی ذی‌ربط و پیشنهاد به شورای عالی علوم، تحقیقات و فناوری.
 - ۳- حمایت از توسعه تحقیقات بنیادی و پژوهش‌های مرتبط با فناوری‌های نوین بر اساس اولویت‌ها.
 - ۴- برنامه‌ریزی برای تدارک منابع مالی توسعه فناوری کشور و مشارکت در ایجاد، توسعه و تقویت فناوری ملی و حمایت از توسعه فناوری‌های بومی.
 - ۵- اتخاذ تدابیر لازم به منظور افزایش کارایی و اثربخشی تحقیقات کشور و توسعه تحقیقات کاربردی با همکاری دستگاههای ذی‌ربط.
 - ۶- اتخاذ تدابیر و تهیه پیشنهادهای لازم درخصوص انتقال فناوری و دانش فنی و برنامه‌ریزی به منظور بومی‌کردن فناوریهای انتقال یافته به داخل کشور و ارائه آنها به شورای عالی علوم، تحقیقات و فناوری.
 - ۷- ایجاد زمینه‌های مناسب برای عرضه فناوری در داخل و خارج کشور و حمایت از صدور فناوری‌های تولید شده در کشور و کمک به ایجاد انجمن‌ها و شرکت‌های غیردولتی علمی، تحقیقاتی و فناوری.
 - ۸- تمهید ساز و کارهای لازم برای ایجاد هم‌سویی میان فعالیتهای آموزشی، تحقیقاتی و فناوری، تقویت ارتباط دانشگاهها و مراکز تحقیقاتی با بخشهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور.
 - ۹- اتخاذ راهکارهای مناسب برای کمک به توسعه پژوهش و فناوری در بخشهای غیردولتی.
 - ۱۰- ارزیابی جامع عملکرد نظام ملی علوم، تحقیقات و فناوری شامل پیشرفت‌ها، شناخت موانع و مشکلات و تدوین و ارائه گزارش سالانه.
 - ۱۱- اتخاذ تدابیر و ارائه پیشنهادهای لازم جهت حفظ دانشمندان و محققان و تأمین امنیت شغلی آنان و استفاده بهینه از توانمندی‌های آنها.
- ب- در زمینه اداره امور دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی تحت پوشش وزارت علوم، تحقیقات و فناوری:
- ۱- پیشنهاد ضوابط و معیارهای کلی پذیرش دانشجویان به مراجع ذی‌صلاح.
 - ۲- تعیین راهکارهای لازم و برنامه‌ریزی و حمایت از ایجاد و گسترش دانشگاهها، مؤسسات آموزش عالی، مراکز تحقیقاتی و فناوری و دیگر مراکز فعالیتهای علمی-پژوهشی همانند شهرکهای تحقیقاتی،

- آزمایشگاههای ملی، موزه‌های علوم و فنون با استفاده از منابع دولتی و غیردولتی و مشارکت‌های مردمی متناسب با نیازها و ضرورت‌های کشور.
- ۳- برنامه‌ریزی اجرائی، آموزشی و تحقیقاتی متناسب با نیازها و تحولات علمی و فنی در جهان.
- ۴- تعیین ضوابط، معیارها و استانداردهای علمی مؤسسات آموزش عالی و تحقیقاتی، رشته‌ها و مقاطع تحصیلی با رعایت اصول انعطاف، بویایی، رقابت و نوآوری علمی.
- ۵- نظارت بر فعالیت‌های دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی و تحقیقاتی کشور.
- ۶- ارزیابی مستمر فعالیت هرگونه واحد آموزش عالی و یا مؤسسه تحقیقاتی (اعم از دولتی و غیردولتی) و جلوگیری از ادامه فعالیت، تعلیق فعالیت و یا انحلال هر یک از آنها در صورت تخلف از ضوابط و یا از دست دادن شرایط ادامه فعالیت بر اساس اساسنامه‌های مصوب.
- ۷- صدور مجوز تأسیس انجمن‌های علمی و حمایت و ارزیابی مستمر از فعالیت‌های آنها بر اساس ضوابط مصوب مراجع ذیصلاح.
- ۸- تأیید اساسنامه و صدور مجوز تأسیس انجمن‌ها و تشکل‌های دانشجویان و دانش‌آموختگان دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی و تحقیقاتی و ارزیابی فعالیت آنها و اتخاذ تصمیم در مورد امکان ادامه فعالیت آنها بر اساس ضوابط و مقررات مراجع ذیصلاح.
- ۹- تأیید صلاحیت و صدور احکام اعضای هیأت‌های ممیزه، هیأت‌های امناء، هیأت‌های مؤسس، هیأت‌های گزینش اعضای هیأت علمی و هیأت‌های انتظامی اعضای هیأت علمی دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی وابسته به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، طبق ضوابط و مقررات موضوعه.
- ۱۰- ارزیابی و اعتبارسنجی علمی دانشگاهها، مؤسسات آموزش عالی و تحقیقاتی به صورت مستقیم و یا از طریق حمایت از انجمن‌های مستقل علمی، تخصصی و فرهنگستان‌ها در ارزیابی علمی دانشگاهها و مؤسسات و انتشار نتایج در محافل علمی و ارائه گزارش سالانه به کمیسیون آموزش و تحقیقات مجلس شورای اسلامی و سایر مراجع ذیصلاح.
- ۱۱- تأیید اساسنامه و صدور مجوز ایجاد یا توسعه هرگونه واحد آموزش عالی یا مؤسسه تحقیقاتی (اعم از دولتی یا غیردولتی)، رشته‌ها و مقاطع تحصیلی.
- ۱۲- ارزیابی سالانه عملکرد مالی دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی و تحقیقاتی دولتی.

- ۱۳- بررسی و پیشنهاد اولویت‌های تخصیص منابع در حوزه‌های علوم، تحقیقات و فناوری به سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور.
- ۱۴- توسعه همکاری‌های علمی بین‌المللی و اتخاذ تدابیر لازم به منظور نهادینه کردن همکاری‌ها و مبادلات علمی بین مراکز علمی - تحقیقاتی داخل کشور با مراکز علمی تحقیقاتی منطقه‌ای و بین‌المللی در چارچوب ضوابط و مقررات مصوب مراجع ذیصلاح.
- ۱۵- صدور مجوز «تأسیس دانشگاهها و مراکز تحقیقاتی دولتی و غیردولتی بامشارکت دانشگاهها و مراکز علمی خارج از کشور» براساس ضوابط مصوب مراجع ذیصلاح.
- ج- سایر موارد:
- ۱- مشارکت فعال در فرآیند سیاستگذاری نظام آموزش و توسعه نیروی انسانی کشور به منظور ایجاد هماهنگی لازم بین برنامه‌های سطوح مختلف آموزش کشور.
- ۲- مشارکت در تعیین اولویت‌های توسعه منابع انسانی کشور و ارائه نتایج حاصل شده به دستگاههای ذی‌ربط به منظور هدایت منابع در جهت اولویت‌های مذکور.
- ۳- ارزیابی و تأیید اختراعات، اکتشافات و نوآوری‌ها با همکاری سایر مراکز علمی تحقیقاتی کشور به منظور فراهم نمودن زمینه حمایت از حقوق مالکیت معنوی و ثبت در مراجع ذی‌ربط.
- ۴- تعیین ضوابط ارزشیابی علمی مدارک فارغ‌التحصیلان و تأیید ارزش علمی مدارک دانشگاهها و مراکز آموزش عالی (دولتی یا غیردولتی) داخل کشور به استثنای گروه پزشکی.
- ۵- برنامه‌ریزی برای شناسایی و حمایت از شکوفایی استعدادهای درخشان و هدایت آنها به سمت اولویت‌های راهبردی کشور در زمینه علوم، تحقیقات و فناوری در چارچوب مقررات مصوب مراجع ذی‌صلاح.
- ۶- برنامه‌ریزی برای جذب متخصصان ایرانی داخل و خارج از کشور جهت همکاری علمی، تحقیقاتی و فناوری.
- ۷- اداره امور دانشجویان ایرانی در دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی و تحقیقاتی خارج از کشور و ایجاد زمینه‌های علمی و فنی متقابل از طریق اعزام رایزنهاي علمی با هماهنگی وزارت امور خارجه.
- ۸- اهتمام در معرفی میراث علمی تمدن ایرانی و اسلامی و گسترش زبان و ادبیات فارسی در دانشگاهها و مراکز تحقیقاتی خارج از کشور.

- ۹- همکاری در اعتلای فرهنگ، اخلاق و معنویت اسلامی در مجامع علمی دانشگاهی و در جامعه.
- ۱۰- ایجاد پایگاه‌های اطلاع‌رسانی به جامعه و بخش‌های مختلف در زمینه سیاست‌ها، اولویت‌ها و برنامه‌ها و عملکردهای آموزش عالی، تحقیقات و فناوری.
- ۱۱- نمایندگی دولت در مجامع و سازمان‌های بین‌المللی و برقراری ارتباطات لازم در حوزه مأموریت‌ها و اختیارات وزارتخانه.
- ۱۲- انجام امور مربوط به کمیسیون ملی یونسکو.
- هم‌زمان با تأسیس وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، شورایی فراوزارتی به نام شورای عالی علوم، تحقیقات و فناوری تشکیل و متولی دو مأموریت ۱- اولویت‌بندی و انتخاب طرح‌های اجرایی بلندمدت سرمایه‌گذاری کلان در بخش‌های آموزشی و پژوهشی و فناوری؛ ۲- بررسی و پیشنهاد منابع مالی موردنیاز در حوزه‌های علوم، تحقیقات و فناوری شد (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۴ع).
- در تاریخ ۱۰ خرداد ۱۳۸۴ و به منظور استفاده صحیح و مناسب از ظرفیت‌های علمی نخبگان در راستای توسعه کشور و لزوم حرکت انقلابی در مسیر رفع موانع و مشکلات تولید دانش، بنیاد ملی نخبگان با پنج مأموریت کلیدی در این حوزه تشکیل شد (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۴ع):
- ۱- سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی برای:
 - الف- پشتیبانی مادی و معنوی از نخبگان کشور
 - ب- شناسایی، هدایت و حمایت نخبگان به منظور ارتقاء تولید علم در کشور
 - ج- کشف، جذب و پرورش استعدادها و حمایت از شخصیت‌های جامع‌الشرایط علمی
 - د- حمایت از نخبگان برای انجام فعالیت‌های تحقیقاتی و کارآفرینی
 - ۲- ایجاد هماهنگی میان سازمان‌ها و نهادهای مرتبط با نخبگان و نظارت بر فعالیتهای مربوط به آنان در جهت اجرای سیاستها و برنامه‌های مصوب.
 - ۳- کمک به فراهم نمودن تسهیلات و امکانات لازم برای دسترسی محققان و نخبگان به تحقیقات جهانی و انتقال فناوریهای جدید به کشور در راستای تحقق اهداف توسعه علمی و متوازن کشور.

- ۴- کمک به فراهم نمودن تسهیلات و امکانات لازم برای حضور نخبگان در همایش‌های علمی در داخل و خارج کشور.
- ۵- تشکیل شبکه جهانی ویژه نخبگان ایرانی در داخل و خارج از کشور.
در ۱۵ بهمن ۱۳۸۵ معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری با انتصاب نخستین معاون رئیس جمهور تشکیل شد. این معاونت در سال‌های بعد به معاونت علمی، فناوری و اقتصاد دانش‌بنیان تغییر نام داد و اکنون ۱۲ مأموریت اصلی در عرصه حکمرانی علم در ایران بر عهده دارد (معاونت علمی، فناوری و اقتصاد دانش‌بنیان، ۱۴۰۴):
- ۱- ارتقا و تقویت فرآیند شتاب‌دهی به توسعه اقتصاد دانش‌بنیان در چارچوب قوانین، مقررات و اسناد بالادستی.
- ۲- ایجاد و تقویت زیست بوم نوآوری و تکمیل مولفه‌ها و حلقه‌های آن و تقویت زیرساخت‌های نهادی آن.
- ۳- حمایت از ایجاد، توانمندسازی و توسعه شرکت‌ها و موسسات دانش‌بنیان.
- ۴- توسعه و تجاری‌سازی فناوری‌های راهبردی و مورد نیاز کشور در چارچوب نقشه جامع علمی کشور.
- ۵- حمایت از نوآوری و پژوهش‌های مسأله محور و تجاری‌سازی دستاوردهای فناوری و نوآوری.
- ۶- تقویت ارتباط میان موسسات آموزش عالی، پژوهشی و فناوری با بخش‌های صنعتی، اقتصادی و اجتماعی و تقویت زیرساخت‌های نهادی مورد نیاز برای اجرای این مأموریت.
- ۷- تقویت فعالیت‌های تحقیق و توسعه بنگاه‌های اقتصادی با هدف افزایش تولید.
- ۸- رصد، پایش و حمایت از تحریک تقاضای محصولات فناورانه و دانش‌بنیان.
- ۹- ارتقای صادرات کالاها و خدمات دانش‌بنیان.
- ۱۰- اعتلای ارتباطات بین‌المللی فناوری و نوآوری و توسعه دیپلماسی فناوری.
- ۱۱- ایجاد نظام مدیریت یکپارچه فناوری و نوآوری در دستگاه‌های اجرایی.
- ۱۲- ارتقای یادگیری فناوری در سطح ملی و تقویت توانمندی‌های فناورانه داخلی از طریق استفاده حداکثری از ظرفیت طرح‌های توسعه‌ای ملی، خریدهای دولتی از خارج و فعالیت و سرمایه‌گذاری شرکت‌های خارجی در داخل کشور.

- در تاریخ ۲۶ اسفند ۱۳۹۹ به منظور ساماندهی امور مرتبط با تعلیم و تربیت دورهٔ کودکی و با مصوبهٔ شورای عالی انقلاب فرهنگی، سازمان ملی تعلیم و تربیت کودک تشکیل شد. این سازمان ۱۵ مأموریت در عرصهٔ حکمرانی علم در ایران بر عهده دارد (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۴ف):
- ۱- تدوین و پیشنهاد نظام جامع تربیت دوره کودکی بر مبنای تعلیم و تربیت اسلامی پس از تأیید شورای عالی آموزش و پرورش به شورای عالی انقلاب فرهنگی؛
 - ۲- برنامه ریزی، راهبری و نظارت بر اجرای تعلیم و تربیت، مبتنی بر نظام جامع تربیت دوره کودکی؛
 - ۳- فراهم آوردن زمینه های لازم برای توانمندسازی و تسهیل ارائه خدمات مشاوره ای و تربیتی به خانواده ها به ویژه در دوره اول کودکی و نیز حمایت از مراکز ارائه دهنده خدمات تعلیم و تربیت در دوره اول؛
 - ۴- ایجاد ظرفیت و تسهیلات برای پوشش کامل کودکان در دوره دوم کودکی (از آغاز ۴ سالگی تا پایان ۶ سالگی) متناسب با امکانات و منابع طی یک دوره ۷ ساله (۱۴۰۰ - ۱۴۰۷) در قالب دوره پیش دبستانی و با اولویت بخش غیردولتی و همکاری و مشارکت دستگاه های دولتی، عمومی به خصوص برای کودکان مناطق محروم و دو زبانه و دارای نیازهای ویژه؛
 - ۵- تعیین و اعمال ضوابط، شرایط، استانداردهای صدور مجوز، چگونگی تأسیس، اداره و انحلال واحدهای ارائه دهنده خدمات تعلیم و تربیت و آموزش در دوره کودکی؛
 - ۶- مدیریت پژوهش و تحقیقات مورد نیاز و استفاده از ظرفیت مراکز علمی، پژوهشی و حوزه های علمیه؛
 - ۷- سیاست گذاری و تعیین ضوابط و قواعد تدوین برنامه ها، روش ها، مواد و محصولات آموزشی، تربیتی، فرهنگی، بازی و سرگرمی، هنری و ورزشی، مکتوب و چندرسانه ای ویژه کودکان و پایش سلامت جسمی و روانی و حقوق تربیتی کودک در عرصه های اجتماعی و فضای مجازی با جلب مشارکت دستگاه ها و نهادهای ذی ربط؛
 - ۸- صدور مجوز، تعیین شهریه و برنامه ریزی برای ارائه خدمات کیفی مهدهای کودک و مراکز پیش دبستانی و سایر مراکز نگهداری و آموزش کودکان و نظارت بر فعالیت آن ها؛
 - ۹- ایجاد تسهیلات و حمایت از راه اندازی و اداره مهدکودک ها و مراکز پیش دبستانی توسط بخش غیر دولتی و مشارکت های مردمی؛
 - ۱۰- تدوین چارچوب شایستگی ها و صلاحیت های حرفه ای نیروی انسانی، تعیین سازوکار احراز و صدور گواهینامه حرفه ای؛

- ۱۱- طراحی و استقرار نظام تربیت مربی کودک با مشارکت دستگاه‌ها و نهادهای ذی ربط و اجرای دوره‌های توانمندسازی و مهارت‌آموزی با استفاده از ظرفیت دانشگاهها، حوزه‌های علمیه و مراکز آموزشی و فرهنگی؛
 - ۱۲- حمایت از توسعه فضاهای و تجهیزات آموزشی، تربیتی، فرهنگی و هنری و ورزشی خاص کودکان؛
 - ۱۳- زمینه‌سازی، تقویت و تسهیل یادگیری زبان و ادبیات فارسی به عنوان زبان رسمی و وحدت بخش کشور؛
 - ۱۴- اعمال نظارت و رسیدگی به شکایات و تخلفات ارائه‌دهندگان خدمات تعلیم و تربیت کودک از جمله مهدکودک، مراکز پیش‌دبستانی و سایر مراکز نگهداری و آموزش کودکان و هماهنگی با دستگاه‌های ذی ربط برای جلوگیری از فعالیت مراکز غیرمجاز و مغایر با مفاد این اساسنامه؛
 - ۱۵- تدوین دستورالعمل‌ها، بخشنامه‌ها و ضوابط ارزیابی و رتبه‌بندی مراکز ارائه‌دهنده خدمات تعلیم و تربیت و آموزش در دوره کودکی.
- صندوق حمایت از پژوهشگران در ۲۹ دی ۱۴۰۲ به بنیاد ملی علم ایران تغییر نام داد و هشت مأموریت در عرصه حکمرانی علم بر عهده گرفت (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۴ق):
- ۱- تدوین و اجرای برنامه‌های حمایت از پژوهش‌های علمی به ویژه علوم پایه و علوم انسانی؛
 - ۲- تدوین برنامه‌های ترویج علم و حمایت از آنها؛
 - ۳- اعطاء کرسی‌های پژوهشی به پژوهشگران برجسته؛
 - ۴- توسعه و تعمیق نظام داوری پژوهش‌ها و نوآوری‌های علمی در بنیاد مبتنی بر ارزیابی تخصصی، شفافیت و پاسخ‌گویی؛
 - ۵- تدوین، پیاده‌سازی و ترویج استانداردهای علمی برای ارتقاء کیفیت پژوهش؛
 - ۶- الگوسازی با معرفی و تقدیر از نقش‌آفرینان برجسته در پژوهش و انتقال دانش و دستاوردهای پژوهشی به حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی جامعه بر اساس مفهوم علم نافع؛
 - ۷- تقویت زمینه‌های همکاری با دستگاه‌ها، سازمان‌ها و نهادهای حامی پژوهش و صندوق‌های مرتبط با پژوهش‌های علمی به ویژه تکمیل پژوهش‌های شاخص آن‌ها؛

- ۸- برقراری تعاملات و همکاری‌های بین‌المللی به منظور حمایت، تقویت و توسعه پژوهش ذیل سند جامع روابط علمی بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران.
- همان‌طور که پیشتر بیان شد اساسنامه سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای در ۲۱ بهمن ۱۴۰۲ توسط مجلس شورای اسلامی شد. در این اساسنامه، ۲۷ مأموریت برای این سازمان در عرصه حکمرانی علم در ایران در نظر گرفته شده است (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۴ک):
- ۱- هماهنگی و همکاری با دستگاه‌های اجرائی ارائه‌دهنده آموزش و تربیت فنی، حرفه‌ای و مهارتی غیررسمی در چهارچوب مصوبات شورای عالی آموزش و تربیت فنی، حرفه‌ای و مهارتی.
 - ۲- مشارکت و همکاری با ارکان نظام موضوع ماده (۵) قانون نظام جامع آموزش و تربیت فنی، حرفه‌ای و مهارتی در استقرار و اجرای چهارچوب صلاحیت حرفه‌ای.
 - ۳- اتخاذ تدابیر لازم برای تضمین کیفیت آموزش‌های فنی، حرفه‌ای و مهارتی غیررسمی در چهارچوب صلاحیت حرفه‌ای.
 - ۴- تعمیم و ترویج آموزش‌های فنی و حرفه‌ای (شایستگی‌های فنی، غیرفنی و عمومی) برای ارتقای سطح آگاهی جامعه.
 - ۵- تدوین استانداردهای آموزش، شایستگی و ارزشیابی حرف و مشاغل با مشارکت شاغلین خبره و عوامل بازار کار در چهارچوب قوانین و مقررات مربوط.
 - ۶- احداث، توسعه، بازسازی و تجهیز مراکز و کارگاه‌های آموزش فنی و حرفه‌ای و سنجش مهارت و صلاحیت حرفه‌ای.
 - ۷- طراحی، تدوین و اجرای برنامه‌های آموزش فنی، حرفه‌ای و مهارتی غیررسمی به صورت دولتی، غیردولتی، نیمه دولتی (تعاملی) و مشارکت بین‌المللی در قالب آموزش‌های حضوری (مستقیم)، نیمه حضوری و مجازی بر اساس نیاز بازار کار در حرف و مشاغل مختلف.
 - ۸- ارائه خدمات مشاوره و هدایت حرفه‌ای و شغلی و کارآفرینی به متقاضیان آموزش فنی و حرفه‌ای.
 - ۹- ایجاد مراکز سنجش مهارت و تعیین صلاحیت حرفه‌ای در چهارچوب قانون نظام جامع آموزش و تربیت فنی، حرفه‌ای و مهارتی و زیر نظر شورای عالی آموزش و تربیت فنی، حرفه‌ای و مهارتی.
 - ۱۰- سنجش مهارت و صلاحیت شغلی مهارت‌آموزان و صدور گواهینامه مهارت و شایستگی و صلاحیت شغلی.

- ۱۱- صدور پروانه مهارت فنی کارگران ماهر موضوع ماده (۴) قانون نظام مهندسی و کنترل ساختمان مصوب ۲۲/۱۲/۱۳۷۴.
- ۱۲- صدور مجوز تأسیس مراکز کارآموزی جوار کارگاه و یا بین کارگاهی و آموزشگاههای فنی و حرفه ای آزاد در داخل و خارج از کشور، نظارت بر فعالیت آنها و لغو مجوز مراکز و آموزشگاههایی که برخلاف قانون و مقررات و استانداردها عمل نمایند.
- ۱۳- اعتبارسنجی و رتبه‌بندی مراکز آموزش فنی و حرفه ای دولتی، آموزشگاههای فنی و حرفه ای آزاد و سایر ارائه دهندگان آموزش های مهارتی غیر رسمی دولتی و غیردولتی دارای مجوز از سازمان.
- ۱۴- جلوگیری از فعالیت اشخاص حقیقی یا حقوقی فاقد مجوز آموزش فنی و حرفه ای که از عنوان سازمان یا آموزشگاه فنی و حرفه ای سوء استفاده می کنند از طریق مراجع ذی ربط.
- ۱۵- تربیت مربی و نیروی فنی برای ارائه آموزش های فنی، حرفه ای و مهارتی در بخشهای دولتی و غیردولتی و بازآموزی و رتبه بندی آنها به منظور افزایش کیفیت مهارت‌آموزی.
- ۱۶- رتبه بندی مریمان تمام‌وقت سازمان به منظور استقرار نظام پرداخت ها بر اساس تجربه و شایستگی‌های عمومی، تخصصی و حرفه ای توسط سازمان، ظرف یک سال پس از لازم الاجرا شدن این قانون.
- ۱۷- مطالعه و شناسایی تغییرات بازار آموزش مهارت ها، فناوری ها، شایستگی ها و شیوه های نوین مهارت‌آموزی در سطح ملی و بین المللی و نیازهای بازار کار فعلی و آتی و مشاغل آینده.
- ۱۸- انجام پژوهش های کاربردی و آینده پژوهی در حوزه آموزش های فنی، حرفه ای و مهارتی و وظایف و مأموریت های سازمان.
- ۱۹- اجرای برنامه های ترویجی برای ارتقای فرهنگ کار و مهارت آموزی و کار آفرینی، برگزاری جشنواره ملی مهارت و سایر رویدادهای ملی، منطقه ای و بین المللی مرتبط.
- ۲۰- تولید محتوای آموزشی، انتشار کتب و منابع آموزشی و نشریات مورد نیاز مرتبط با آموزش و تربیت فنی، حرفه ای و مهارتی غیررسمی.
- ۲۱- همکاری و مشارکت با مؤسسات، انجمن های علمی، حرفه ای، اتحادیه ها و صنوف حرفه ای و شغلی و مراکز علمی، فنی، آموزشی و پژوهشی داخلی و خارجی معتبر به منظور تدوین استاندارد شایستگی و ارزشیابی و ارتقای کیفیت و توسعه آموزش های فنی، حرفه ای و مهارتی غیر رسمی.

- ۲۲- انعقاد تفاهم‌نامه و هرگونه سند همکاری در زمینه آموزش، پژوهش و سنجش مهارت و صلاحیت حرفه ای با اشخاص حقیقی و حقوقی دولتی و غیردولتی داخلی و خارجی معتبر با رعایت قوانین و مقررات مربوط.
- ۲۳- سازماندهی و جذب کمکهای فنی، اجرائی و مالی اشخاص حقیقی و حقوقی دولتی و غیردولتی داخلی و بین المللی به منظور ارتقای سطح کمی و کیفی آموزش های فنی و حرفه‌ای و مهارتی غیررسمی در چهارچوب قوانین و مقررات مربوط.
- ۲۴- برگزاری، حضور و مشارکت فعال در مسابقات آزاد، ملی، منطقه ای و بین المللی مهارت ها.
- ۲۵- عضویت در سازمان های منطقه ای و بین المللی و شرکت در مجامع بین المللی مرتبط با آموزش های مهارتی غیر رسمی به عنوان نماینده دولت جمهوری اسلامی ایران.
- ۲۶- ایجاد بانک اطلاعاتی مهارت‌آموختگان و رصد اشتغال آنان ظرف شش ماه پس از لازم الاجرا شدن این قانون.
- ۲۷- تهیه و تنظیم شیوه نامه ها و دستورالعمل های مورد نیاز در حوزه وظایف سازمان در چهارچوب قوانین و مقررات مربوط ظرف شش ماه پس از لازم الاجرا شدن این قانون.
- بدین ترتیب همان طور که پیشتر اشاره شد در این دوره ساختار سیاست‌گذاری علم در ایران، متأثر از توجه عمیق و جدی به نقش علم در پیشرفت کشور، تحولات بنیادینی را تجربه کرد. تحولات در این دوره هم از نوع تحولات نهادی و اضافه شدن نهادهای سیاست‌گذار علم بوده است و هم از نوع تحولات مأموریتی و افزوده شدن مأموریت‌های جدید به نهادهای سیاست‌گذار موجود.

بحث و نتیجه‌گیری

بازیگران عرصه ملی از طریق فرایندها، رفتارها و ساختارها به اعمال حکمرانی می‌پردازند. در واقع ساختارها با تنظیم مناسبت‌ها و شئون بین بازیگران، به رفتارها و فرایندهای حکمرانی جهت می‌دهد. بدین ترتیب مطالعه ساختارهای حکمرانی یکی از مهم‌ترین زمینه‌های مطالعات حکمرانی و سیاست‌گذاری است. از سوی دیگر ساختارهای حکمرانی امری زمان‌مند و تاریخی است. بدین معنی که ساختارهای حکمرانی چه در سطح کلان و چه در سطح حوزه‌ای، در بستر تاریخ و با بروز و ظهور عوامل سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و قانونی شکل می‌گیرند. لذا مطالعه آنها و هر گونه تلاش

بر فهم و احیانا دستکاری و اصلاح آنها نیز باید با در نظر گرفتن این ملاحظات تاریخی انجام شود. بنابراین در این پژوهش، پژوهشگر به دنبال کشف و تحلیل پویایی‌های تاریخی ساختار نهادی-مأموریتی سیاست‌گذاری علم در جمهوری اسلامی ایران است. در بیان دیگر پژوهشگر در این پژوهش به دنبال پاسخ به پرسش‌هایی از این قبیل است: هر نهاد سیاست‌گذاری در حوزه علم در ایران چه زمانی شکل گرفت؟ برای پاسخ به چه مأموریتی تأسیس شد؟ تکامل نهادی آن چه مسیری را طی کرده است؟ در زمان تأسیس، وضعیت نهادی سایر نهادهای سیاست‌گذار علم چگونه بوده است؟ و سایر پرسش‌هایی از این دست. قلمرو زمانی این پژوهش پس از رخ دادن انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ و قلمرو مکانی، جمهوری اسلامی ایران است. قلمرو موضوعی نیز ساحت سیاست‌گذاری علم است. اگر چه مرز کم-رنگی بین علم، فناوری و نوآوری برقرار است، اما تلاش شده در این پژوهش صرفاً به نهادهای سیاست-گذار علم پرداخته شود.

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد ساختار سیاست‌گذاری علم در ایران پس از انقلاب اسلامی، سه دوره را تجربه کرده است: دوره نخست که به لحاظ تاریخی بین سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۶ است، دورانی است که با غلبه رفتارهای بنیادین پس از انقلاب اسلامی، نهادسازی‌های متعددی در ساحت سیاست-گذاری علم رخ داد. این نهادسازی‌ها غالباً به دلیل تلاش برای اشاعه فرهنگ و ارزش‌های اسلامی در ساحت علم انجام شده است. از این جمله می‌توان به ادغام وزارت فرهنگ و هنر و وزارت علوم و آموزش عالی و تشکیل وزارت فرهنگ و آموزش عالی اشاره کرد. همچنین شکل‌گیری ستاد انقلاب فرهنگی و بعدها شورای انقلاب فرهنگی و همچنین جهاد دانشگاهی مواردی از این دست است. طبعاً با شکل‌گیری نهادهای سیاست‌گذار، مأموریت‌هایی نیز برای این نهادها تعریف شده است. علاوه بر این اصلاحاتی نیز در ساختار سیاست‌گذاری علم متناسب با اقتضائات موجود انجام شده، که بعضاً رادیکال بوده، لیکن در بافتار تحولات پس از انقلاب اسلامی با مقاومت چندانی مواجه نشده است. مهم‌ترین مورد از این دست، تفکیک آموزش و پژوهش پزشکی از وزارت فرهنگ و آموزش عالی و ادغام آن در وزارت بهداشتی و بهزیستی و تشکیل وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی است که تقریباً تجربه‌ای منحصر به فرد در دنیا است.

پس از یک دوره تحولات رادیکال، دوره دوم پویایی‌های ساختار نهادی-مأموریتی سیاست‌گذاری علم آغاز شد. این دوره از سال ۱۳۶۶ شروع شده و تا ۱۳۸۲ به طول انجامیده است. در این دوره آرامش

نسبی در عرصه نهادی سیاست‌گذاری علم حاکم است. بدین ترتیب هیچ نهاد جدیدی در عرصه سیاست‌گذاری علم تأسیس نمی‌شود و صرفاً در مأموریت‌های چند نهاد موجود تحولات و اصلاحات رخ می‌دهد. مهم‌ترین موارد در این دوره، اصلاح مأموریت‌های وزارت آموزش و پرورش، جهاد دانشگاهی و شورای عالی انقلاب فرهنگی است. شایان ذکر است دو نهاد اخیر، از نهادهایی است که در دوره نخست پویایی‌های ساختار نهادی شکل گرفته بودند.

با آغاز دهه ۸۰ خورشیدی، علم و نقش آن در پیشرفت کشور مورد توجه و علاقه سیاست‌گذاران قرار گرفت. به تبع آن تحولاتی نیز در ساختار سیاست‌گذاری علم در سطح ملی از سال ۱۳۸۲ رخ داد. این تحولات نیز مانند پویایی‌های دور نخست، تا حد زیادی با تأسیس و شکل‌گیری نهادهای سیاست‌گذاری علم همراه بود. متناهی تفاوت اصلی آن با تحولات دوره نخست، ماهیت نهادهای تازه تأسیس بود. نهادهایی که در این دوره شکل گرفتند عمدتاً با مأموریت‌های تخصصی و معین در حوزه سیاست‌گذاری علم تأسیس شدند. اولین نهادسازی در این دوره، شکل‌گیری صندوق حمایت از پژوهشگران بود که بعدها به بنیاد ملی علم ایران تغییر نام داد. همچنین یکی از مهم‌ترین تحولات در این دوره، تغییر مأموریت وزارت آموزش عالی از حوزه صرفاً آموزش عالی به حوزه‌های علوم، تحقیقات و فناوری بود. بدین ترتیب نام این وزارتخانه نیز به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری تغییر کرد و شورایی فراوزارتی نیز متولی هماهنگی بین امور این وزارتخانه با سایر وزارتخانه‌های همسو شد. بنیاد ملی نخبگان و معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری نیز از جمله نهادهایی بود که در این دوره با مأموریت‌های تخصصی و معین شکل گرفتند. همچنین در همین دوره، امر آموزش پیش از دبستان از سازمان بهزیستی گرفته و با تأسیس سازمان ملی تعلیم و تربیت به وزارت آموزش و پرورش محوگ شد. یکی از جدی‌ترین مأموریت‌های شکل‌گرفته در دوره اخیر پویایی‌های ساختار نهادی - مأموریتی سیاست‌گذاری علم در ایران، دیپلماسی علم است. معاونت علمی، فناوری و اقتصاد دانش‌بنیان ریاست جمهوری به عنوان یک نهاد فراوزارتی در این زمینه نقش کلیدی دارد. علاوه بر این، بنیاد ملی نخبگان، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی نیز در این امر دارای مأموریت هستند. چنین به نظر می‌رسد سیاست‌گذاران کلان علم در جمهوری اسلامی ایران، دیپلماسی علم را به مثابه ابزاری برای کسب مرجعیت علمی در جهان و زعامت علمی در جهان اسلام تلقی می‌کنند.

همان طور که پیشتر بیان شد یکی از مباحثی که همواره هم در ادبیات نظری و مقالات سیاست-گذاری علم مورد توجه اندیشمندان بوده و هم در ادبیات غیررسمی و محاورات اجتماعی کنشگران سیاست‌گذاری علم به تواتر از آن صحبت شده، ساختار سیاست‌گذاری علم در ایران است. این موضوع همواره محل بحث و نقد بوده و راه‌کارهای مختلفی، چه به شکل رادیکال و بنیادین و چه توأم با تغییرات تدریجی، برای حل این مسئله پیشنهاد شده است. تأکید این مقاله، جلب توجه اندیشمندان، پژوهشگران و سیاست‌گذاران به این موضوع است ساختار سیاست‌گذاری علم امری است که به تدریج در بستر زمان و متناسب با اقتضائات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی شکل گرفته و طبعاً حل آن نیز باید با عنایت به این بستر زمان‌مند و تاریخی انجام شود.

فهرست منابع

- اطهر، اسدالله، محمدی پور، طیبه. (۱۳۹۸). بررسی تطبیقی دیپلماسی علمی ایران و ترکیه به منظور دستیابی به مرجعیت علمی در منطقه خاورمیانه. سیاست، ۴۹(۲): ۲۷۱ - ۲۹۰.
- بیگدلو، رضا، شهیدانی، شهاب. (۱۳۹۶). تحلیل نوسازی نظام آموزشی ایران در دهه جهل و اوایل دهه پنجاه (با تأکید بر کنفرانس انقلاب آموزشی رامسر. تاریخ ایران، ۱۰(۳): ۲۵ - ۴۵.
- حسینی، میرهادی. (۱۴۰۴). قانون اساسی مشروطه. دسترسی برخط: <https://m-hosseini.ir/mashrot/articles-3/278.pdf>
- خامنه‌ای، سید علی. (۱۳۹۳). ابلاغ سیاست‌های کلی علم و فناوری. دسترسی برخط: <https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=27599>
- خامنه‌ای، سید علی. (۱۳۹۲). ابلاغ سیاست‌های کلی ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش. دسترسی برخط: <https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=22421>
- خمینی، سید روح اله. (۱۳۵۹). حکم تشکیل ستاد انقلاب فرهنگی به اعضای منتخب ستاد. دسترسی برخط: http://www.imam-khomeini.ir/fa/C207_43139/
- خمینی، سید روح اله. (۱۳۵۷). متن فرمان امام برای تشکیل شورای انقلاب اسلامی. دسترسی برخط: <https://b2n.ir/f76986>
- خمینی، سید روح اله. (۱۳۶۶). نامه به مسئولین نظام در مورد تشکیل مجمع تشخیص مصلحت نظام. دسترسی برخط: <https://farsi.rouhollah.ir/library/sahifeh-imam-khomeini/vol/20/title/243>
- درشتی، حنانه. (۱۴۰۳). راهبردهای دیپلماسی علمی در خاورمیانه: مطالعه موردی ترکیه، امارات متحده عربی و عربستان سعودی. تعاملات دیپلماتیک، ۲(۶).
- رحیمی، مهدی، عیوضی، محمدرحیم. (۱۴۰۱). الگوی مطلوب بازسازی ساختارهای حکمرانی ایران بر اساس رویکرد شبکه‌ای. راهبرد، ۳۱(۳): ۳۷۳ - ۴۰۶.
- روحبخش، رحیم. (۱۳۹۸). معرفی مرکز اسناد شورای عالی آموزش و پرورش: بررسی جایگاه حقوقی و تاریخی شورا و اعضای قبل و بعد از انقلاب اسلامی. دارالفنون، ۲(۷): ۷۹ - ۱۰۰.
- سروری، حامد. (۱۴۰۱). درس‌های تاریخ برای سیاست‌گذاری. جامعه اندیشکده‌ها. دسترسی برخط: <https://iranthinktanks.com/interview-sorouri-history-lessons-for-policy-making/>
- فرهنگ سدید. (۱۳۹۷). سد شاهان در برابر توسعه علم ایران. دسترسی برخط:

<https://farhangesadid.com/fa/news/1189>

فوزی، یحیی. (۱۳۹۹). تحولات سیاسی - اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران: ۱۳۵۷ - ۱۳۹۶. تهران: انتشارات سمت.

<https://irantvto.ir/>: سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای. (۱۴۰۴). معرفی. دسترسی برخط:

کریم میان، زهره، فلاحتی، نگار. (۱۴۰۱). بررسی ساختار حکمرانی در سیاست‌گذاری فناوری و نوآوری کشور مبتنی بر تحلیل شبکه‌های سیاستی. مدیریت نوآوری، ۱۱(۲): ۱-۲۶.

کریم میان، زهره، محمدی، مهدی، ذوالفقارزاده، محمد مهدی، قاضی نوری، سید سپهر. (۱۳۹۸). بررسی تکامل تاریخی سیاست‌گذاری نوآوری در ایران با رویکرد حکمرانی شبکه‌ای. بهبود مدیریت، ۱۳(۲): ۹۸-۱۲۱.

کلاتری، اسماعیل، منتظر، غلامعلی، قاضی نوری، سید سپهر. (۱۴۰۰). ارزیابی حسن اجرای سیاست‌های راهبردی و کلان علم و فناوری در ایران مبتنی بر رویکرد شبکه‌سیاستی. سیاست‌های راهبردی و کلان، ۹(۴): ۷۱۲-۷۴۶.

کلاتری، اسماعیل، منتظر، غلامعلی، قاضی نوری، سید سپهر. (۱۳۹۸). تدوین سناریوهای گذار به وضعیت بهبودیافته ساختار سیاست‌گذاری علم و فناوری در ایران. پژوهش‌های مدیریت راهبردی، ۲۵(۷۴): ۷۵-۱۰۲.

کمالی، حسین. (۱۳۸۰). اقتصاد سیاسی روابط کار در ایران. تهران: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

بی‌نام. (۱۳۲۹). مجلس سنا. اخگر، شماره ویژه: ۱۷۶-۱۷۸.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. (۱۴۰۴الف). فصل هشتم: رهبر یا شورای رهبری. دسترسی برخط: <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/133631>

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. (۱۴۰۴ب). نظام‌نامه داخلی مجلس شورای ملی. دسترسی برخط: <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/90165>

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. (۱۴۰۴پ). قانون اداری وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه. دسترسی برخط: <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/90121>

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. (۱۴۰۴ت). قانون اساسی معارف. دسترسی برخط:

<https://rc.majlis.ir/fa/law/show/90163>

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. (۱۴۰۴ث). قانون راجع به آموزش و پرورش عمومی اجباری و مجانی. دسترسی برخط: <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/93633>

- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. (۱۴۰۴ج). قانون اجازه تأسیس دانشگاه در تهران. دسترسی برخط: <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/92826>
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. (۱۴۰۴چ). قانون تأسیس دانشگاه‌های شهرستان‌ها. دسترسی برخط: <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/94087>
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. (۱۴۰۴ح). قانون تفکیک وزارت فرهنگ. دسترسی برخط: <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/95666>
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. (۱۴۰۴خ). لایحه قانونی ادغام وزارت علوم و آموزش عالی و وزارت فرهنگ و هنر و تشکیل وزارت فرهنگ و آموزش عالی. دسترسی برخط: <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/98068>
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. (۱۴۰۴د). قانون تفکیک وزارت فرهنگ. دسترسی برخط: <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/95666>
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. (۱۴۰۴ذ). لایحه قانونی راجع به تشکیل شورای عالی آموزش و پرورش. دسترسی برخط: <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/98604>
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. (۱۴۰۴ر). قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، فصل ششم: قوه مقننه. دسترسی برخط: <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/133626>
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. (۱۴۰۴ز). لایحه قانونی راجع به تشکیل سازمان آموزش فنی و نیروی انسانی. دسترسی برخط: <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/99036>
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. (۱۴۰۴ژ). قانون تشکیل وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی. دسترسی برخط: <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/91112>
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. (۱۴۰۴س). قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، فصل هشتم: رهبر یا شورای رهبری. دسترسی برخط: <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/133631>
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. (۱۴۰۴ش). قانون اداری وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه. دسترسی برخط: <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/90121>
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. (۱۴۰۴ص). قانون اهداف و وظایف وزارت آموزش و پرورش. دسترسی برخط: <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/91482>
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. (۱۴۰۴ض). اساسنامه جهاد دانشگاهی. دسترسی برخط: <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/100132>

- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. (۱۴۰۴ط). جایگاه، اهداف و وظایف شورای عالی انقلاب فرهنگی. دسترسی برخط: <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/100544>
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. (۱۴۰۴ظ). اساسنامه صندوق حمایت از پژوهشگران کشور. دسترسی برخط: <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/101113>
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. (۱۴۰۴ع). قانون اهداف، وظایف و تشکیلات وزارت علوم، تحقیقات و فناوری. دسترسی برخط: <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/94172>
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. (۱۴۰۴غ). اساسنامه بنیاد ملی نخبگان کشور. دسترسی برخط: <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/101201>
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. (۱۴۰۴ف). اساسنامه سازمان ملی تعلیم و تربیت کودک. دسترسی برخط: <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/1648271>
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. (۱۴۰۴ق). اصلاح اساسنامه صندوق حمایت از پژوهشگران و فناوریان کشور و تغییر نام آن به بنیاد ملی علم ایران. دسترسی برخط: <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/1799930>
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. (۱۴۰۴ک). قانون اساسنامه سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور. دسترسی برخط: <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/1798560>
- معاونت علمی، فناوری و اقتصاد دانش‌بنیان. (۱۴۰۴). تاریخچه. دسترسی برخط: <https://isti.ir/History>
- منتظر، غلامعلی، کلانتری، اسماعیل. (۱۳۹۸). تأملی بر رویدادهای علم و فناوری در ایران طی ۲۰۰ سال اخیر (پیش از انقلاب اسلامی و پس از آن). پژوهش‌های انقلاب اسلامی، ۸(۳): ۱۵۳-۱۷۹.
- منتظر، غلامعلی، کلانتری، اسماعیل، قاضی نوری، سید سپهر. (۱۳۹۸). نظریه شبکه‌های سیاستی: رهیافتی برای تبیین مشکلات ساختار نهادی سیاست‌گذاری علم و فناوری در جمهوری اسلامی ایران. مطالعات انقلاب اسلامی، ۱۶(۵۸): ۷-۳۲.
- نصیری، مهدی. (۱۳۸۷). بررسی سیر تحولات نظام آموزش مکتب‌خانه‌ای در دوره قاجار و پهلوی اول. حوزه، ۲۵(۱۵۰): ۱۹۵-۲۷۸.
- واعظی، سید کمال، جواهردشتی، مهرشاد. (۱۳۹۸). تحلیل تاریخی روند نهادسازی در حوزه سیاست‌گذاری علم و فناوری ایران. نوآوری و ارزش آفرینی، ۹(۱۵): ۲۷-۴۰.

وحیدی منفرد، امین، علی احمدی، علیرضا. (۱۳۹۶). نگاشت نهادی ملی در نظام علم و فناوری ایران با استفاده از مدل سیستمی مدل سیستم مانا جهت تحقق اسناد بالادستی. پژوهش‌های مدیریت در ایران، ۲۱(۴): ۲۹-۴۸.

هداوند، مرضیه، فاتح راد، مهدی، طباطبائیان، سید حبیب اله. (۱۳۹۵). تحلیل فرایند سیاست‌گذاری در نظام ملی نوآوری ایران با استفاده از چارچوب نگاشت نهادی. سیاست‌های راهبردی و کلان، ۱۶(۱): ۱-۱۸.

Chalmers, A. F., (1982). What is this thing called science? An assessment of the nature and status of science and its method. The Open University Press.

Corbin, J., Strauss, A. (2008). Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing grounded theory. Thousand Oaks: Sage Publications.

Davis, L. S., Patman, R. G. (2015). Science diplomacy: new day or false dawn? World scientific publishing.

Gokhberg, L., Sokolov, A. (2017). Technology foresight in Russia in historical evolutionary perspective. Technological Forecasting and Social Change, 119: 256-267.

Horn, J. (1998). Qualitative research literature: a bibliographic essay. Library trends, 46(4).

Johnson, B., Christensen, (2012). Educational research: quantitative, qualitative, and mixed approaches. Thousand Oaks, California: Sage.

Kalantari, E., Montazer, G. Ghazinoory, S. (2022). Modeling the characteristics of collaborative science and technology policy network. Technology analysis and strategic management, 34(5): 504- 517.

Katouzian, H. (1981). The political economy of modern Iran despotism and pseudo-modernism, 1926- 1979, New York: New York university press. <https://doi.org/10.1007/978-1-349-04778-9>.

Knight, J. (2014). Higher education diplomacy. University Toronto.

Lincoln, Y., Guba, E. (1985). Naturalistic Inquiry. SAGE Publications

Naugle, D. (1993). Wilhelm Dilthey's doctrine of world views and its relationship to hermeneutics.

Neuman, W. L. (1997). Social research methods: Qualitative and quantitative approaches. Boston: Allyn and Bacon.

- Niosi, J. (2002). National systems of innovations are x-efficient and x-effective why some are slow learners. *Research Policy*, 31: 291- 302.
- UNCTAD. (2016). *Science, technology and innovation policy review: The Islamic Republic of Iran*. New York and Geneva: United Nations Publications.
- Yin, R. K. (2011). *Qualitative research from start to finish*. New York, London: The Guilford press.
- Yin, R. K. (2009). *The art of case study research: Design and methods* (4th edition). Thousand Oaks: CA: Sage Publications.
- Yin, R. K. (1994). *Case study research: design and methods*. Thousand Oaks, CA: Sage.